

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Кафедра загальної теорії права та держави

**В. А. Федоров
М. Ю. Рязанов**

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни

**ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ:
ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ**

для здобувачів вищої освіти 1 курсу за освітнім ступенем «бакалавр»
факультеті Судового та міжнародного права
за спеціальністю 293 «Міжнародне право»

Одеса
2022

**Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»,
протокол № 2 від «19» грудня 2022 р.**

Автори:

Федоров В. А. – Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія»,

Рязанов М. Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Матвєєва Л. Г. - завідувач кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції

Хижняк Є. С. - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Загальна теорія права та держави: інтерактивне навчання» для здобувачів вищої освіти першого освітньо-наукового рівня (галузь знань 29 «Міжнародні відносини», спеціальність 293 «Міжнародне право») / Федоров В.А., Рязанов М.Ю. – Одеса: НУ «ОЮА», 2022. – 98 с.

ПЕРЕДМОВА

Шановний читачу! Висока якість юридичної освіти є однією з невід'ємних ознак успішного демократичного суспільства. Варто також зазначити, що вивчення юриспруденції сприяє підвищенню правосвідомості народу, формуванню незалежної, національної правової ідентичності і безумовно є засобом встановлення та підтримки справедливості, добра, рівності, інтересів народу, прав і свобод людини. І безумовно важливим результатом вивчення юриспруденції є формування повги до честі і гідності людини, як найвищої соціальної цінності, а також розуміння їх правової природи.

Дані методичні рекомендації сприятимуть вивченню дисципліни, призначення якої – занурення тебе у світ юриспруденції. Загальна теорія права і держави посідає осьовий простір в системі юриспруденції, та створює фундамент для вивчення галузевих юридичних дисциплін.

На сучасному етапі розвитку України зростає потреба в піднесенні правової ідентичності народу, що неможливо без вивчення правових понять та категорій, розуміння генезису, функціонування та розвитку права. Тому дана дисципліна виступає як фундаментальна.

Українська академічна спільнота використовує нові стандарти юридичної професії для фахової підготовки юристів, оновлюється зміст та методика викладання юридичних дисциплін.

Під час підготовки юристів робиться акцент на поєднання та баланс теоретичних і практичних складових навчання за для того, щоб випускник відповідав потребам юридичної професії.

Для успішного досягнення заявленого поєднання теоретичної і практичної складової в межах дисципліни «Загальна теорія права і держави» були підготовлені дані методичні рекомендації, які зможуть бути успішно використані здобувачем вищої освіти під час роботи на практичних заняттях, під час підготовки до виконання тестових завдань чи під час творчої роботи, пов'язаної з підготовкою різного роду доповідей.

1. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ»

1.1. Анотація

Завданням навчальної дисципліни «Загальна теорія права та держави» є вивчення питань історичного генезису, розвитку та функціонування права. Дослідження основних підходів до праворозуміння, виникнення і функціонування права та держави, мови права та правового мислення, розгляд питань співвідношення права і людини, права і суспільства, права і держави. Важливою складовою предмету навчальної дисципліни відзначається вчення основ понятійно-категоріального апарату юриспруденції необхідних як фундамент для подальшого вивчення юридичних дисциплін галузевого напрямку.

Варто також сказати про таку складову предмету, як вивчення догми права: реалізація і застосування права, методи тлумачення права, правопорушення, юридична відповідальність та інше.

Оскільки Загальна теорія права та держави є фундаментальною юридичною дисципліною, то її вивчення тісно пов'язане з колом суміжних дисциплін, як юридичного, так і не юридичного профілю. Загальна теорія права та держави пов'язана з такими навчальними дисциплінами як філософія права, соціологія права, Конституційне право України, Конституційне правом зарубіжних країн, а також з неюридичними дисциплінами, зокрема, із історією, соціологією, політологією, психологією. У свою чергу Загальна теорія права та держави є основою для вивчення галузевих та міжгалузевих та спеціальних юридичних дисциплін.

Мета навчальної дисципліни «Загальна теорія права та держави» – формування у майбутніх фахівців юридичного профілю уявлень про особливості існування правової реальності в її різноманітних проявах (правових нормативах, правовій свідомості, правовій поведінці), формування системи правових понять і основних концепцій існування права і держави, закріплення ціннісних установок, заснованих на використанні теоретичного осмислення функціонування правових реалій та юридичних інститутів.

З метою наближення загальнотеоретичної юридичної підготовки до практики сучасної юридичної реальності, та формування правової держави в Україні, а також виходячи з необхідності закріплення ідеї пріоритету права в юридичній діяльності, вивчення навчальної дисципліни «Загальна теорія права та держави» розпочинається з розділу «Теорія права», а потім вивчається розділ «Теорія держави».

В процесі вивчення відповідної навчальної дисципліни студент має аналізувати теорії виникнення та походження права та співставляти їх з основними вченнями про право; сформулювати стійке розуміння права, його властивостей; проводити співвідношення між правом і державою, та розуміти їх взаємозв'язок.

Окремим завданням є формування як теоретичного і практичного рівня розуміння функціонування правових засобів; правових норм; форм права; системи права; правоутворення та правотворчості; юридичного процесу; реалізації та застосування права та інш..

Окремою складовою даної дисципліни виступає розділ присвячений вивченню теорії держави, яка передбачає формування знань про: первинне та похідне виникнення держави; поняття, ознаки, сутність та типологія держави; функції

держави; форма держави; державна влада і механізм держави; громадянське суспільство і держава; демократична, правова і соціальна держава; держава і цивілізація.

В результаті вивчення дисципліни «Загальна теорія права та держави» студент буде вміти:

- використовувати юридичні концепції та теоретичні положення для входження у професійне юридичне середовище;
- застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння правничої професії;
- знання і розуміння ретроспективи формування правових і державних інститутів;
- знання і розуміння положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод;
- визначати можливості права і держави при вирішенні соціальних і особистих питань;
- володіти мовою права, правовими поняттями, принципами, нормами, процедурами для рішення правових питань;
- розмежувати сфери належного, суцього та ідеального в бутті права і держави;
- мати уявлення про різноманіття існуючих правових систем, тенденції їх розвитку та взаємодії;
- використовувати правове мислення, категоріальний апарат юриспруденції для вирішення правових проблем та проблем розвитку держави;
- оцінювати конфлікти, що виникають у суспільстві, через призму суб'єктивних прав і юридичних обов'язків для використання юридичних засобів і державного механізму в їх розв'язанні.

1.2. Технології інтерактивного навчання.

В умовах модернізації системи освіти Міністерством освіти і науки України визначені нові стратегічні цілі й тенденції оновлення змісту навчання і виховання юристів професіоналів. Головною метою визначено створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формування покоління, здатного навчатися, створювати і розвивати цінності.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу; викладач і студент є рівноправними суб'єктами навчання.

Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок та вмінь як предметних, так і загально навчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей.

Технологія інтерактивного навчання передбачає використання комп'ютерних технологій для моделювання юридичних ситуацій, спільного розв'язання проблем.

Завдяки використанню відкритої платформ ZOOM, Google Meet, Google Classroom та інших, кожний студент виступає не тільки в ролі «об'єкта» навчання, де він повинен засвоїти й відтворити матеріал, переданий йому викладачем, а передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і

самостійність учнів. Учень виступає «суб'єктом» навчання, виконує творчі завдання.

Використання новітніх технологій дає змогу вийти на новий рівень надання та контролю набутих знань, сформувати конкретні навички, предбачені навчальною дисципліною, і перейти від пасивного навчання на особистісно орієнтоване.

Засоби досягнення особистісно орієнтованого навчання:

1. Використання різних форми і методів, що дозволяє розкрити суб'єктивний досвід студентів.

2. Стимулювання студентів до висловлювання, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, отримати неправильну відповідь.

4. Використання електронного онлайн матеріалу, наприклад онлайн лекції, що дозволяє учням обрати найбільш важливі для них види, форми навчального змісту.

5. Використання технології онлайн тестування, надає змогу оцінювання діяльності студентів не лише за кінцевим результатом «правильно», «неправильно», але і у процесі їх роботи.

6. Заохочення прагнення студентів знаходити свій спосіб роботи (розв'язку задачі), аналізувати способи роботи інших учнів в процесі навчання, вибирати і опановувати найбільш раціональний спосіб.

1.3. Оцінювання та діагностика знань

Система оцінювання надає змогу визначити на кожному етапі навчання рівень успішності здобувачів вищої освіти відповідно до вимог Державного стандарту вищої освіти, рівень компетентності студентів, їх готовності до застосування засвоєних знань на практиці. Оскільки вивчення навчальної дисципліни покликане дати людині не загальну суму знань, а сформувати комплекс компетенцій.

Викладач перевіряє та оцінює успішність студентів, керуючись відповідними директивними документами, педагогічною теорією та практикою. Найголовнішими з цих вимог є індивідуальний характер перевірки та оцінювання знань, систематичність, диференційованість, об'єктивність, умотивованість оцінок, вимогливість викладача, єдність вимог.

Діагностика знань, навичок, сформованих вмінь у здобувачів вищої освіти з дисципліни «Загальна теорія права та держави» є елементом менеджменту якості наданих знань та здійснюється за результатами проведення поточного і підсумкового контролю знань.

Об'єктом оцінювання знань умінь та навичок здобувачів вищої освіти є матеріал навчальної дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час контролю. Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу, підготовка до практичних занять, проходження тестових завдань та їх аналіз, написання наукових робіт, а відповідно і вмінь самостійно, використовуючі різні джерела інформації опрацьовувати різноманітні. Формувати здатності публічно, письмово чи в електронному форматі представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю (екзамену, заліку) є підсумкова перевірка глибини засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу навчальної дисципліни, логіки та взаємозв'язків між окремими його розділами, здатності до творчого використання набутих знань; уміння сформулювати своє ставлення до певної

проблеми, що впливає зі змісту освітнього компонента. При комплексній оцінці успішності викладач визначає види робіт та критерії оцінювання з урахуванням особливостей навчальної дисципліни, обсягу годин, відведених навчальним планом, контингенту студентів.

Критеріями оцінювання можуть бути:

Для усних відповідей:

- повнота розкриття питання;
- логіка викладення;
- правильність користування понятійно-категоріальним апаратом;
- використання додаткових матеріалів при підготовці;

Для письмових завдань:

- повнота розкриття питання;
- Логічність, структурованість, послідовність;
- Дотримання вимог до написання наукових робіт.

Критерії комплексного оцінювання повинні доводитися до студентів на початку вивчення освітнього компонента

Шкала оцінювання		
Оцінка (рейтин ECTS)	Бали	Опис Відповідно до національної шкали
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Задовільно (достатньо)
Fx	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

2. ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ»

Символ одиниці змісту	Опис змісту навчання (наприклад, теми або види навчальної активності)	Усього год.	Лекційні Заняття год.	Практичні заняття Год.	Самостійна роб. год.
Тема 1.	Загальна теорія права та держави як наука та навчальна дисципліна	6	2	2	2
Тема 2.	Походження права	4	0	0	4
Тема 3.	Основні вчення про право	4	0	0	4
Тема 4.	Право та його властивості	6	2	2	2
Тема 5.	Право і держава в їхньому співвідношенні	4	0	0	4
Тема 6.	Право в системі соціального регулювання	4	0	2	2
Тема 7.	Норми права	6	2	2	2
Тема 8.	Система права	8	2	4	2
Тема 9.	Форми (джерела) права	6	2	2	2
Тема 10.	Нормативно-правовий акт – основна форма права сучасних держав	4	0	0	4
Тема 11.	Правоутворення і правотворчість	4	0	0	4
Тема 12.	Правові відносини	6	2	2	2
Тема 13.	Реалізація та застосування права	6	2	2	2
Тема 14.	Тлумачення права	4	0	0	4
Тема 15.	Правова поведінка	6	2	2	2
Тема 16.	Поняття і види юридичної відповідальності	4	0	2	2
Тема 17.	Юридична практика та юридичний процес	4	0	0	4
Тема 18.	Правосвідомість і правова культура	6	2	2	2
Тема 19.	Правові засоби та механізм правового регулювання	4	0	0	4
Тема 20.	Верховенство права, законність і правопорядок	4	0	0	4
Тема 21.	Право і людина. Права людини	4	0	2	2
Тема 22.	Правові системи та правові сім'ї	4	0	2	2
Тема 23.	Виникнення держави	4	0	2	2
Тема 24.	Поняття, ознаки, сутність та типологія держави	6	2	2	2
Тема 25.	Функції держави	6	2	2	2
Тема 26.	Форми держави	6	2	2	2
Тема 27.	Державна влада і механізм держави	6	2	2	2

Тема 28.	Громадянське суспільство і держава	6	2	2	2
Тема 29.	Демократична, правова соціальна держава	4	0	2	2
Тема 30	Право, держава і цивілізація	4	0	0	4
	Усього:	150	28	42	80

3. СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Освітня програма	Рівень вищої освіти	Форма навчання	Курс вивчення	Семестр вивчення	Кількість кредитів
Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра на факультеті судового та міжнародного права Національного університету «Одеська юридична академія» у галузі знань 29 «Міжнародні відносини», за спеціальністю 293 «Міжнародне право»	перший (бакалаврський) рівень	денна	1	1,2	5

Викладачі навчальної дисципліни	Рязанов Михайло Юрійович (лектор, проведення практичних занять) кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави м. Одеса, вул. Академічна, 2, каб. 601 контактний телефон: 048-719-88-13 контактна електронна адреса: theory_law@onua.edu.ua
---------------------------------	--

Короткий опис навчальної дисципліни	Закономірності виникнення і функціонування права та держави, мови права та правового мислення, основ категоріального апарату юриспруденції необхідні як база для вивчення юридичних дисциплін галузевого законодавства та юридичних процедур, а також закріплення навичок та умінь практичного застосування права.
-------------------------------------	--

Мета навчальної дисципліни	Формування у майбутніх фахівців юридичного профілю уявлень про особливості існування правової реальності в її різноманітних проявах (правових нормативах, правовій
----------------------------	--

	свідомості, правовій поведінці), формування системи правових понять і основних концепцій існування права і держави, закріплення ціннісних установок, заснованих на використанні теоретичного осмислення функціонування правових реалій та державних інститутів.
--	---

Мова викладання	українська
-----------------	------------

Навчальне навантаження	Лекційні, год.	Практичні заняття, год.	Самостійна робота, год.	Обсяг, кредити ЄКТС
денна форма	28	42	80	5

Результати навчання			
Символ ПРН	Після успішного завершення цього модуля здобувач вищої освіти буде:	Методи викладання і навчання	Методи оцінювання досягнення ПРН
ПРН 4	Застосовувати отримані знання й уміння з міжнародних відносин, міжнародного права та основних галузей національного права при вирішенні практичних завдань.	Лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота	Перевірка самостійної роботи, усне опитування
ПРН 5	Збирати, обробляти й упорядковувати великий обсяг різномірної інформації про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, сортувати її за релевантністю поставленій задачі, виділяти суттєве.	Лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота	Перевірка самостійної роботи, усне опитування
ПРН 7	Формулювати концептуальні схеми вирішення міжнародно-правових і національно-правових проблем, аналізувати правові концепції на предмет логічної послідовності та практичної адекватності.	Лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота	Перевірка самостійної роботи, усне опитування

ПРН 9	Аналізувати зібрану й оброблену інформацію про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, складати аналітичні довідки, звіти й інші форми представлення результатів аналізу з правильним оформленням посилань на норми міжнародного та національного (українського та іноземного) права.	Лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота	Перевірка самостійної роботи, усне опитування
ПРН 16	На високому професійному рівні брати участь у фахових дискусіях із міжнародно-правових і загальноюридичних питань; поважати опонентів і їхню точку зору.	Лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)

Зміст навчання			
Тема за п/п	Назва теми	Посилання на ПРН модуля	Л/ПЗ/СРЗ, год. (денна ф/н)
Тема 1.	Загальна теорія права та держави як наука та навчальна дисципліна	ПРН 4	2/2/2
Тема 2.	Походження права	ПРН 4	0/0/4
Тема 3.	Основні вчення про право	ПРН 4	0/0/4
Тема 4.	Право та його властивості	ПРН 16	2/2/2
Тема 5.	Право і держава в їхньому співвідношенні	ПРН 7	0/0/4
Тема 6.	Право в системі соціального регулювання	ПРН 5	0/2/2
Тема 7.	Норми права	ПРН 5	2/2/2
Тема 8.	Система права	ПРН 5	2/4/2
Тема 9.	Форми (джерела) права	ПРН 5	2/2/2
Тема 10.	Нормативно-правовий акт – основна форма права сучасних держав	ПРН 4	0/0/4
Тема 11.	Правоутворення і правотворчість	ПРН 4	0/0/4
Тема 12.	Правові відносини	ПРН 16	2/2/2

Тема 13.	Реалізація та застосування права	ПРН 7	2/2/2
Тема 14.	Тлумачення права	ПРН 7	0/0/4
Тема 15.	Правова поведінка	ПРН 4	2/2/2
Тема 16.	Поняття і види юридичної відповідальності	ПРН 4	0/2/2
Тема 17.	Юридична практика та юридичний процес	ПРН 16	0/0/4
Тема 18.	Правосвідомість і правова культура	ПРН 5	2/2/2
Тема 19.	Правові засоби та механізм правового регулювання	ПРН 9	0/0/4
Тема 20.	Верховенство права, законність і правопорядок	ПРН 9	0/0/4
Тема 21.	Право і людина. Права людини	ПРН 9	0/2/2
Тема 22.	Правові системи та правові сім'ї	ПРН 9	0/2/2
Тема 23.	Виникнення держави	ПРН 4	0/2/2
Тема 24.	Поняття, ознаки, сутність та типологія держави	ПРН 4	2/2/2
Тема 25.	Функції держави	ПРН 5	2/2/2
Тема 26.	Форми держави	ПРН 9	2/2/2
Тема 27.	Державна влада і механізм держави	ПРН 16	2/2/2
Тема 28.	Громадянське суспільство і держава	ПРН 16	2/2/2
Тема 29.	Демократична, правова і соціальна держава	ПРН 7	0/2/2
Тема 30	Право, держава і цивілізація	ПРН 7	0/0/4

Список основної літератури	<p>1.Робоча програма навчальної дисципліни «Загальна теорія права та держави» [для здобувачів вищої освіти галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»] [Електронне видання] / А. Ф. Крижановський, В. В. Дудченко, С. М. Скуріхін. – Одеса : Фенікс, 2021. – 65 с. – Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15531</p> <p>2.Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.</p> <p>3.Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2020. –</p>
-----------------------------------	--

4. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
 5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
 6. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
 7. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
 8. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
 9. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
 10. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
 11. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.
 12. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – 3-е вид. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 524 с.
 13. Теорія держави і права: Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
- Список допоміжних джерел:**
- 1 Білас І. Г., Білас А. І. Трансформація загальної теорії держави і права у сучасну юриспруденцію та її функціональне призначення у формуванні праворозуміння юристів. *Наше право*. 2015. № 4. С. 5–16. URL: <http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2015-4/NP-2015-4.pdf>
 - 2 Введение в украинское право / под общ. ред. С. В. Кивалова, Ю. Н. Оборотова. 2-е изд., перераб. и доп. Одесса: Юрид. лит., 2009. 768 с.
 - 3 Дудченко В. В. Сучасне бачення методології юридичної науки. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук, праць*. Одеса: Юрид. літ., 2011. Вип. 62. С. 734–736.
 - 4 Жаровська І. М. Сучасна теорія держави і права:

традиційність та новаторство підходів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2016. № 837. С. 252–257. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/32963>

5 Калюжний Р. А., Шапенко Л. О. Юриспруденція: від витоків до сучасності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2016. № 3. С. 32–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_3_7

6 Калюжний Р. А. Теорія держави і права – основа формування професійної компетентності майбутніх правників. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2017. № 1. С. 194–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_33

7 Євграфова Є. П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) : моногр. / Є. П. Євграфова. – К. : КНТ, 2007. – 184 с.

8 Заморська Л. І. Відносно визначені норми права: поняття, структура, функції : моногр. / Л. І. Заморська ; за заг. ред. А. А. Козловського. – Чернівці : Технодрук, 2010. 167 с.

9 Лозинська І. В. Методологічні засади правотворчості. *Митна справа.* 2009. № 6 (66), ч. 2. – С. 46–51.

10 Лозинська І. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення. *Митна справа.* 2011. № 5 (77), ч. 2. С. 18–21.

11 Магновський І. Демократична, соціальна, правова держава і громадянське суспільство: єдність та обумовленість. *Право України.* 2005. №7. С. 25–29.

12 Майданник Р. А. Система права України: пошук оптимальної моделі : доповідь / Р. А. Майданник. – К. : АПрН України. Київський регіональний центр, 2009. – 36 с.

13 Оборотов Ю. Н. Возвышение судебной власти в системе разделения властей. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць.* – О. : Юрид. л-ра, 2002. Вип.13–14. С. 374–381.

14 Оборотов І. Г. Темпоральні грані права : моногр. / І. Г. Оборотов. – Миколаїв : Іліон, 2009. – 230 с.

15 Органи державної влади України : моногр. / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького, 2002. – 592 с.

16 Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : моногр. / Н. М. Пархоменко. – К. : Юрид.думка, 2008. – 336 с.

17 Уварова О. О. Про зміст і форму

правозастосовних актів. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 4. С. 207–213.

- 18 Чувакова А. М. Юридические факты, фактические составы и их дефекты : моногр. / А. М. Чувакова ; под ред. Ю. Н. Оборотова. – О. : Фенікс, 2009. – 112 с.
- 19 Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації : монографія / Ф. П. Шульженко. – К. : КНЕУ, 2007. – 390 с.
- 20 Ватаманюк Л., Гарасимів Т. Проблема пізнання права: гносеологічні межі та можливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 83–87.
- 21 Гетьман Є. А. Принцип верховенства права у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 134. С. 61–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_134_9
- 22 Горобець К. Принципи права й авторитетність: міркування щодо нормативності. *Право України*. 2017. № 7. С. 9–19.
- 23 Могілевський Л. В. Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1. 2016. С. 14–18.
- 24 Петришин О., Погребняк С. Система права: загальнотеоретична характеристика. *Право України*. 2017. № 5. С. 9–17.
- 25 Валігура К. Механізм правового регулювання: методологічний аспект. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 2/1. С. 17–22.
- 26 Куракін О. М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2015. Вип. 35. С. 41–44. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16798>
- 27 Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2018. № 5. С. 170–184.
- 28 Гуйван П. Право на справедливе судочинство відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2017. № 11. С. 172–180.
- 29 Устименко О. С. Загальнотеоретична характеристика основних наукових концепцій походження держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 2. Т. 1. С. 25–28.

	<p>30 Євграфова Є. Державорозуміння і право: проблемні аспекти теорії. <i>Право України</i>. 2015. № 11. С. 67–76.</p> <p>31 Коструба А. Правова природа держави: цивілістичний аспект. <i>Право України</i>. 2017. № 11. С. 165–171</p>
--	--

<p>Дотримання вимог академічної доброчесності</p>	<p>Відповідно до Закону України “Про освіту” академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.</p> <p>Дотримання академічної доброчесності передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики</p>
---	---

	<p>досліджень і джерела інформації.</p> <p>Основні засади дотримання академічної доброчесності в НУ «ОЮА» визначено у Положенні про дотримання академічної доброчесності в НУ «ОЮА» https://www.onua.edu.ua/ua/doc-education-ukr/4519-polozhennya-pro-dotrimannya-akademichnoji-dobrochesnosti-v-nu-oyua</p>
--	--

Шкала оцінювання		
Оцінка	Бали	Опис
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Задовільно (достатньо)
Fx	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Навчальне навантаження здобувача вищої освіти	
Види навантаження	Середня кількість год. на кожен вид (денна форма)
Кількість кредитів/год	5/150 год.
Усього годин аудиторної роботи, у т.ч.:	70
лекційні заняття, год.	28
практичні заняття, год.	42
семінарські заняття, год.	-
лабораторні заняття, год.	-

Усього годин самостійної роботи, у т.ч.:	80
контрольні роботи, к-сть/год.	-
індивідуальне науково-дослідне завдання, год.	-
підготовка до аудиторних занять та контрольних заходів, год.	80
Екзамен	+
Залік	+

4. ІНТРОДУКЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальна теорія права та держави як навчальна дисципліна

ПЛАН

1. Поняття юридичної науки і юриспруденції.
2. Система та функції юриспруденції.
3. Предмет та об'єкт юриспруденції.
4. Поняття та зміст методології юриспруденції : парадигми, концепції методи, принципи, підходи.

1. Наука — це сфера людської діяльності, яка виробляє та систематизує об'єктивні знання про матеріальний і духовний світ. В свою чергу юридична наука вивчає право як особливу систему соціальних норм, окремі структурні підрозділи права, побудову, сутність та функціонування держави. Юридичні (правові і державні) інститути грають важливу, часом визначальну роль у сучасному суспільстві, тому юридична наука займає одне з провідних місць серед суспільних наук. Оскільки навчальна дисципліна має назву «Загальна теорія права та держави», зауважимо про поняття «теорія».

Теорія – вища форма організації наукового знання, що дає цілісне уявлення про закономірності та істотні зв'язки певної області дійсності. Теорія права і держави є системою наукових знань про найбільш загальні закономірності буття (виникнення, сутності, розвитку та функціонування) права і держави.

Право і держава – це соціальні явища. Вони виникли, існують, функціонують, мають сенс і призначення тільки в людському суспільстві. Тому юриспруденція (юридична наука) – система знань про державно-правову реальність – відноситься до числа суспільних наук. Право і держава підкоряються у своєму розвитку загальним об'єктивним закономірностям розвитку суспільства, які вивчають соціологія, соціальна філософія, політологія та інші суспільні науки. Разом з тим, будучи відносно самостійними соціальними інститутами, вони мають свої закономірності і специфіку, що обумовлює виділення юриспруденції як самостійної галузі наукового знання.

Існують різні класифікації юридичних наук. Імовірно, найточнішим критерієм класифікації є предмет науки, тому юридичні науки можна поділити на такі групи:

1) **теоретичні юридичні науки** (загальна теорія права і держави, юридична деонтологія, філософія права, соціологія права, порівняльне правознавство). Ці науки вивчають, формулюють і систематизують найбільш загальні юридичні поняття і категорії;

2) **історико-юридичні науки** (зарубіжна та вітчизняна історія держави і права, історія політичних і правових учень, або, інакше — історія вчень про державу і право). Ці науки вивчають процеси становлення й розвитку держави і права, а також розвиток теоретичних уявлень про державу і право;

3) **галузеві науки** (наука конституційного права, наука адміністративного права, наука цивільного права, наука кримінального права, група наук процесуального права тощо). Галузеві науки вивчають і пояснюють нормативний зміст галузей права;

4) **міжгалузеві науки** (юридична деліктологія, наука житлового права, наука банківського права, наука екологічного права тощо). Ця група включає науки, що виникли на стику кількох галузей права. Вони вивчають і пояснюють сенс норм та інститутів, що споріднені за змістом, але належать до різних галузей права;

5) **організаційні науки**. Ці науки вивчають організацію та діяльність державних органів (наука державного будівництва), органів місцевого самоврядування (наука муніципального права), судових і правоохоронних органів (наука судових і правоохоронних органів);

6) **прикладні науки** (криміналістика, кримінологія, судова медицина, судова психіатрія

7) **міжнародно-правові науки** (наука міжнародного публічного права, наука міжнародного приватного права).

2. Юриспруденція - це система ідей, суджень, понять, нормативів, міфологем про право і державу. Це система знань про об'єктивні закономірності (необхідності) і випадковості виникнення, розвитку і функціонування права і держави в їхній структурній розмаїтості, їхнє місце і роль у суспільному житті.

Юриспруденція часто ототожнюється з юридичною наукою - системою знань про право і державу. Однак юриспруденція містить в собі не тільки наукове, а й філософське знання. Крім того, юриспруденція не обмежується системою знань, вона ще виходить до юридичного досвіду, віруваннями, включає в себе різні міфи (влада належить народу, закон виражає загальну волю).

Юриспруденція - поняття більш складне, ніж юридична наука. Юриспруденція включає ще й юридичну практику, тобто крім наукового і філософського знання включає прагматику. А тому поняття «методологія юридичної науки» і «методологія юриспруденції» не є тотожними. У понятті «методологія юриспруденції» слово «методологія» вживається в набагато ширшому контексті, оскільки охоплює собою, так звану розумову діяльність

Розумова діяльність - особлива сфера розумової і практичної діяльності, в якій здійснюються дії і мислення перебувають в одному методологічному зрізі. Здається, що таке поняття методології було б цікавим для юристів, які планують працювати не тільки в сфері науки, а й практики.

Система юриспруденції.

Так, Н. М. Крестовська і Л. Г. Матвеева говорять про існування семи груп (сфер) знань про державу і право: 1) теоретичні юридичні науки; 2) історико-юридичні науки; 3) галузеві науки; 4) міжгалузеві науки; 5) організаційні науки; 6) прикладні науки; 7) міжнародно-правові науки.

Ю. М. Оборотов пропонує виділяти шість груп знань про право і державу: 1) філософська юриспруденція (філософія права, філософія держави); 2) фундаментальна юриспруденція (загальнотеоретична юриспруденція, історико-юридична наука, історія вчень про право і державу); 3) догматична юриспруденція, що включає: а) галузеву юриспруденцію (конституційне право, кримінальне право і т.д.) і б) міжгалузеву юриспруденцію (податкове, митне, морське право і т. Д.); 4) організаційно-прикладна юриспруденція (судові та правоохоронні органи, кримінологія, криміналістика, судова психіатрія); 5) міжнародна юриспруденція (міжнародне публічне право, міжнародне приватне право); 6) інтеграційна юриспруденція (право Європейського Союзу, право СОТ)

Деякі науковці зупиняються на ідеї трьох груп знань в юриспруденції: теоретичні та історичні правові науки; галузеві науки і спеціальні науки

Функції юриспруденції:

- **Гносеологічна (пізнавальна) функція** полягає в пізнанні правових явищ, як уже відомих, так і нових, у проникненні в глибинні проблеми їхньої сутності. Держава і право безперервно розвиваються; тому юридична теорія повинна «задовольняти» потреби суспільства в пізнанні характеру і спрямованості цих змін. У цьому сенсі роль юридичної теорії не обмежується тільки правознавством, але має й загальносоціальне значення. Вказана функція умовно може бути розділена на «підфункції»: онтологічну (констатуючу), інтерпретаційну (пояснювальну) та евристичну (пошукову).

- **Методологічна функція виражається** у формуванні понятійного апарату та методологічного інструментарію системи юридичних наук, створенні універсальної юридичної мови, що забезпечує одноманітність у класифікації та оцінці правових явищ фахівцями різних галузей права.

- **Прогностична функція** полягає у виробленні науково обґрунтованих прогнозів щодо перспектив і тенденцій розвитку права, правової системи, правознавства, «передбачення» того, яким якісним і кількісним змінам піддадуться існуючі політико-правові явища.

- **Практична (практико-орієнтуюча) функція** полягає в тому, що результатом пізнавальної активності повинні бути вироблені та апробовані наукою рекомендації по вдосконаленню нормотворчої, правозастосовчої, право інтерпретаційної, правоохоронної діяльності.

3. Як і всі юридичні науки, загальна теорія права і держави має власний об'єкт і предмет, оскільки відомо, що кожна наука має свій об'єкт і предмет дослідження, які тісно співвідносяться, але не збігаються.

Поняття об'єкта ширше, ним охоплюються явища зовнішнього світу, на які поширюється пізнання і практичний вплив суб'єктів, людей. А предмет - це частина, сторона, той чи інший конкретний аспект об'єкта, досліджуваний даною наукою; це коло найбільш істотних питань, які вона вивчає.

Якщо об'єкт виступає, як правило, загальним для ряду наук, то предмет однієї науки не може збігатися з предметом іншої. Будь-яка наука має властивий тільки їй одній предмет, яким і визначається самостійність, своєрідність і особливості тієї чи іншої науки, її відмінність від інших систем знань ».

Об'єкт науки - виділена суб'єктом пізнання частина явленого світу, на яку направлено наукове пізнання в рамках конкретної науки. Предмет науки - коло питань, що стосуються об'єкта науки, досліджуваного конкретної наукою, які безпосередньо і цілеспрямовано вивчаються нею з чітким визначенням завдань та кута зору такого вивчення. Це подання відповідних суб'єктів пізнання про виділені ними частини ...

Об'єкт юридичної науки - державно-правова дійсність, узята в контексті суспільства, як якогось узагальнюючого соціального феномена. Предмет юридичної науки - окрема складова соціального феномена, тобто державно-правова дійсність, досліджувана крізь призму цілей і завдань юриспруденції.

Об'єкт - держава і право в їх відмінності і взаємодії.

Предмет юридичної науки - система знань про державу і право.

Предметом науки є сукупність закономірностей та особливостей явищ об'єктивної дійсності чи теоретичних знань про них, які вивчаються цією наукою. Відмінність цих двох понять полягає в тому, що об'єкт науки — це реально існуючі явища, а предмет — це результат теоретичного обґрунтування при дослідженні цих явищ.

Під терміном „закономірності” мається на увазі стійкі, характерні зв'язки, які виражають сутність даних соціальних явищ.

Об'єктом загальної теорії права і держави є право і держава, як самостійні, але органічно взаємопов'язані між собою важливі сфери суспільного життя.

Предметом загальної теорії права і держави є загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку і функціонування права і держави, їхніх окремих елементів, а також органічно пов'язані з ними інші соціальні явища і процеси. А сама теорія права і держави як юридична наука є системою об'єктивних знань про ці загальні та специфічні закономірності, їхні окремі елементи та органічно пов'язані з ними соціальні явища і процеси. Теорія права та держави, хоч і входить до групи загальнотеоретичних та історичних наук, посідає в системі юридичних наук особливе місце як провідна методологічна наука. Зумовлено це тим, що: · теорія права і держави вивчає не окремі суспільні закони, що стосуються окремих сторін функціонування права і держави, а вивчає всю систему цих законів, взятих у комплексі в найбільш узагальненому вигляді. Тому, вона має змогу оволодіти найширшими за обсягом і найглибшими за змістом знаннями порівняно з іншими юридичними науками, які вивчають лише окремі аспекти державно-правових явищ. · знання, здобуті теорією права та держави використовуються галузевими юридичними науками як важливі з методологічного аспекту вихідні пункти дослідження, що дозволяють уникнути однобокості у вирішенні галузевих наукових проблем; · теорія права та держави розробляє понятійний апарат (систему юридичних термінів), який використовується іншими науками; · теорія права та держави розробляє методологію досліджень державно-правових явищ, яку використовують інші юридичні науки; · виходячи зі свого предмету теорія права та держави визначає актуальні та перспективні напрями досліджень для інших юридичних наук.

Предметом загальної теорії права і держави є найбільш загальні закономірності виникнення, буття, функціонування та розвитку держави і права, на основі пізнання яких розробляються фундаментальні проблеми, що мають методологічне значення для галузевих юридичних наук.

Закономірність — це стійкий причинно-наслідковий зв'язок між явищами (процесами), який існує об'єктивно (тобто незалежно від волі людей). Зазначимо, що в державно-правових процесах, як і в суспільному житті в цілому, можливі також і випадковості.

Випадковість — це подія, основну причину якої встановити засобами сучасної науки неможливо, оскільки вона викликана безліччю незначних і короточасних причин. Висловлюючись науковою мовою, випадковість є перетином незалежних причинних рядів. Врахування випадковостей в юриспруденції необхідне, оскільки держава і право як соціальні явища та творіння людини не вільні від елементів хаосу, ірраціональності, дисбалансу. У цьому сенсі загальна теорія права і держави, як і решта суспільних наук, є наукою не стільки закономірною, як законоподібною.

Предмет загальнотеоретичної юриспруденції включає:

- 1) сутність і соціальне призначення державних і правових явищ;
- 2) закономірності та випадковості виникнення, функціонування та розвитку держави і права;
- 3) систему понять і категорій, що використовуються в юриспруденції (право, держава, їхня сутність, функції, форми; норми права, правовідносини, реалізація права, правопорядок тощо);
- 4) правові принципи, аксіоми, презумпції, фікції, що були вироблені та використовуються юридичною теорією та практикою;
- 5) теоретичні моделі правотворчої, правозастосовчої та інтерпретаційної практики;
- 6) прогнози та практичні рекомендації щодо вдосконалення та розвитку права і держави.

4. Методологію зазвичай визначають як систему підходів, методів і принципів наукового дослідження. Питання про поняття методології та її функціях представлений в літературі вельми суперечливо. Одні автори ототожнюють методологію з загальнотеоретичними проблемами будь-якої науки, інші - з філософією, треті вважають її особливою наукою, четверті - сумою методів, п'яті розглядають її як філософію наукового методу. Очевидно, що можна говорити про різні рівні методології і різних етапах її формування

Проблеми методології та методів наукового пізнання, так само як і проблеми науково-теоретичного знання, привертають пильну увагу дослідників. Правда, багато з виникаючих тут питань трактуються по-різному. Науковою дисципліною, що займається загальним вивченням пізнання як феномена суспільної реальності, постає гносеологія. Теорія наукового пізнання (епістемологія) - провідний розділ гносеології.

Об'єктом пізнання гносеології виступають всі прояви взаємодії суб'єкта з пізнаваним об'єктом, тобто гносеологія має справу з реальними фактами пізнання і знання як преднаукового, так і наукового. Як будь-яка наукова теорія, гносеологія має на меті виявити сутність досліджуваних явищ. Для цього вироблено низку гносеологічних категорій: відображення, чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне, абстрактне і конкретне, справжнє і хибне, історичне і логічне та ін.

Різноманіття об'єктивної реальності вимагає застосування різних методів її вивчення. Наукове пізнання, як відомо, не може бути об'єктивним без опори на належну методологію. «Науку, - як стверджував К. Поппер, - характеризує методи, а не результати». Тому проблеми методології займає в науці дуже важливе місце. Їх розробка становить важливий оригінальний розділ науково-пізнавального процесу. Виникаючі тут проблеми відносяться до сфери методології наукового пізнання. Методологія та логіка тісно пов'язані з наявними науково-теоретичним знанням, з одного боку, і є гносеологічною основою і засобом розробки дослідних методів - з іншого.

У сучасній науці немає єдності у вирішенні питання про місце методології в системі наукового пізнання. Деякі вчені розглядають методологію як самостійну

науку. Так, з точки зору відомого теоретика права В. М. Сиріх: «Методологія в точному значенні цього слова є вчення про методи, особливу науку, яка ставить своїм безпосереднім завданням розробку і вдосконалення системи прийомів, способів наукового пізнання». Самі ж методи загальної теорії права знаходяться, на його думку, поза її методології, складаючи, якщо слідувати його логіці, предмет методології. Інші ж вчені фактично ототожнюють методологію науки з сукупністю методів наукового пізнання. Наприклад, М.Н. Марченко пише: «Методологія юриспруденції являє собою систему спеціальних прийомів, принципів і способів вивчення загальних закономірностей виникнення, становлення і розвитку державно-правових явищ».

Як вказує В.А.Петрушев, поняття методології ширше поняття метода / методів пізнання. Метод / методи пізнання становить лише центральну частину методології, той кінцевий результат, який отримано в ході відповідних наукових пошуків, знайшов своє визнання в науковому середовищі, а значить, придатний для практичного застосування. Іншу ж її частина (причому, мабуть, більш значну за обсягом) складають різного роду емпіричні знання, які не усталені теоретичні положення, наукові припущення, обґрунтування і пояснення вже визнаних методів пізнання і т. д., Без чого будь-яка теорія не може існувати й успішно розвиватися.

Підсумовуючи і критично оцінюючи вищесказане, можна визначити методологію як теоретичне обґрунтування використовуваних у науці методів, принципів і прийомів пізнання дійсності.

Центральний елемент методології - метод (від грец. Methodos - шлях дослідження, теорія, вчення) – шлях *способ* досягнення будь-якої мети, вирішення конкретної задачі. Якщо категорія «предмет науки» вказує на те, що саме вивчає та чи інша наука, то категорія «метод науки» вказує на те, яким саме шляхом відбувається дослідження.

Поняття «метод» використовувалося в давньому світі як синонім словосполучень «шлях дослідження, спосіб пізнання».

Метод пізнання, або метод дослідження - це деяка специфічна процедура, що складається з певних дій або операцій, за допомогою яких здобувається й обґрунтовується нове знання в науці.

1.. Володіння методом означає для людини знання того, яким чином, в якій послідовності здійснювати ті чи інші дії для вирішення тих чи інших завдань.

Метод пізнання, або метод дослідження - це деяка специфічна процедура, що складається з певних дій або операцій, за допомогою яких здобувається й обґрунтовується нове знання в науці.

Метод можна розглядати як вихідну, базову категорію в методології

Основна функція методу - внутрішня організація і регулювання процесу пізнання або практичного перетворення того чи іншого об'єкта.

Тому метод зводиться до сукупності певних правил, прийомів, способів, теоретичного і практичного освоєння дійсності.

Істинний метод служить своєрідним компасом, по якому суб'єкт пізнання і дії прокладає свій шлях, дозволяє уникати помилок.

Фактори, що визначають методи юридичного пізнання визначаються особливостями пізнавальної ситуації, яка складається з наступних елементів:

предмета пізнання;

мети пізнання;
суб'єкта пізнання;
засобів пізнання.

У межах класичної методології виділяють наступні методи, які умовно можна розділити на чотири групи:

- 1) філософські;
- 2) загальнонаукові;
- 3) приватно-наукові;
- 4) спеціальні.

Загальнофілософські методи складають світоглядову основу дослідження. Вони створюють основу для розвитку юриспруденції. Історичний досвід викликав до життя різноманітні політико-правові підходи, різноманітні наукові школи, які склали різні філософські світоглядові основи дослідження держави і права. Саме світогляд дослідника вимагає його відношення до конкретних проблем, його професійну орієнтацію та позицію. Загальнофілософські методи надають можливість вивчити державу і право в нерозривному зв'язку із суспільною практикою. Суспільна практика, досвід державного будівництва, прийняття та дія юридичних норм мають суттєве значення при дослідженні державно-правових явищ.

а) **матеріалістичний** виходить із філософської ідеї про об'єктивність світу та його матеріальність. В процесі вивчення держави і права акцентує увагу на можливості пізнання цих категорій, їх залежності від економічних умов розвитку суспільства, об'єктивності держави і права та їх незалежності від свідомості людини. Процес виникнення держави пов'язується із розвитком матеріальної основи суспільства. **Застосовується під час аналізу** процесу виникнення держави завдяки розвитку економічних відносин та функціонування держави і права як надбудови над економічним базисом. В процесі дослідження держави і права цей метод застосовують для визначення впливу економічних відносин на державу і право на етапах їх виникнення, функціонування та вдосконалення. Первинним у співвідношенні економічної системи, держави і права первинна роль належить економічним відносинам як базисним у суспільстві.

б) діалектичний засновується на ідеї про всезагальні закони розвитку природи, суспільства, людини, про взаємозв'язок явищ, їх розвиток та вдосконалення. Юридичний зміст цього методу полягає у виокремленні історичних етапів розвитку держави і права, можливості їх вдосконалення, взаємодії з іншими суспільними категоріями та сферами. В загальному ланцюгу пізнавального процесу діалектика користується напрацьованими категоріями як інструментами проникнення в природу явища, що вивчається: одиничне, особливе та загальне; форма і зміст, сутність і явище мають для загальної теорії права і держави першочергове значення

в) ідеалістичний метод існує у двох формах.

1. Об'єктивний ідеалізм виникнення і функціонування держави пов'язує з божественною силою чи об'єктивним розумом.

2. Суб'єктивний ідеалізм ці причини пов'язує зі свідомістю людини, із узгодженням волі людей. Розвиток держави і права визначають не зовнішні соціальні фактори, а внутрішнє духовне начало. Його застосування відбувається через вивчення ідей, наукових теорій і концепцій як категорій, які є первинними по відношенню до базису. Застосовується при визначенні природи права,

співвідношення природного та позитивного права, взаємозв'язку права та держави, права та моралі, пріоритету прав людини, сутності правосвідомості;

Феноменологія почалася з тези Гуссерля «Назад, до самих речей!», і означає необхідність відмовитися від побудови дедуктивних систем філософії.

Загальнонаукові методи;

Світоглядіві філософські методи, що поширюються на всі без виключення науки, складають основу наукового пізнання. Однак, складний і багатоаспектний характер об'єкту будь-якої науки обумовлює необхідність конкретизації філософських методів шляхом створення системи загальнонаукових прийомів дослідження. Вони являють собою прийоми та способи дослідження, що застосовуються для вивчення певної сторони чи якості явища або категорії, яка складає предмет науки.

Системний метод (системний аналіз) використовується при вивченні складних проблем, які знаходяться у взаємозв'язку одна з одною. Система - це сукупність об'єктів з фіксованими між ними відносинами.

Системний метод представляє ціле явище як систему, що складається з декількох взаємодіючих елементів (або підсистем, так як кожен елемент може бути також представлений як система нижчого рівня).

Метод **екстраполяції** (поширення) дозволяє поширювати знання, отримані при вивченні одного юридичного явища, на інші (аналогічні) явища; формувати звичаєве і загальнодержавне знання шляхом надійних аналогій.

розрізняють:

- а) просту екстраполяцію;
- б) прогнозу екстраполяцію.

метод класифікації

Класифікація (лат. - розряд і роботи) - особливий випадок застосування логічної операції поділу обсягу поняття, що представляє собою деяку сукупність поділів (розподіл деякого класу на види і так далі).

Метод моделювання виходить з ідеї подібності, з припущення, що між різними об'єктами можуть встановлюватися взаємно однозначні відповідності, так що, знаючи характеристику одного з них (моделі), можна з достатньою впевненістю судити про інше (про оригінал).

Моделювання - метод дослідження об'єктів на їх моделях.

Модель (лат. - міра, зразок, норма) - в логіці і методології науки аналог певного фрагмента реальності, породження людської культури, концептуально-теоретичних образів і т.п. - оригіналу моделі.

3) приватно-наукові;

Формально-юридичний (догматичний) метод (був розроблений в 1-х європейських університетах шляхом з'єднання Грецької діалектики і Римської юриспруденції) передбачає дослідження юридичних фактів і юридичних текстів, їх тлумачення в логічній послідовності з використанням спеціальних юридичних термінів і конструкцій. Цей метод передбачає вивчення права як такого, в «чистому вигляді», поза зв'язку з економікою, політикою, мораллю та іншими соціальними явищами.

Порівняльно-правовий метод передбачає комплексне вивчення правової культури в зіставленні досвіду різних країн і народів, з'ясування традицій і новацій у розвитку державних і правових інститутів. Порівняльно-правовий

метод використовується для з'ясування спільного і різного між державно-правовими явищами в межах однієї або декількох правових систем, шляхом їхнього порівняння, розрізнення за будь-якою ознакою або властивістю

4) спеціальні.

Спеціальні методи розробляються і використовуються спеціальними науками, але широко застосовуються і іншими в тому числі юридичними.

Культурологічний метод. Такий підхід передбачає вивчення права як невід'ємної частини соціального регулювання разом з мораллю, етикою, релігією, а держави - в його взаємодії з іншими соціальними інститутами, що виникли в ході розвитку людської цивілізації (громадянське суспільство, політичні партії і т.д.).

Соціологічний метод полягає в дослідженні права на базі конкретних соціальних фактів. Він включає в себе аналіз статистичних даних і різного роду документів, соціально-правовий експеримент, анкетування і т.п.

Статистичний метод. Він дозволяє отримати кількісні показники тих чи інших масових повторюваних державно-правових явищ, таких як правопорушення, юридична практика, діяльність держ. органів і т.д.

Кібернетичний метод. Це прийом, що дозволяє за допомогою системи понять, законів і технічних засобів кібернетики пізнати державно-правові явища.

Методологія юриспруденції не зводиться тільки до системи методів. Вона включає також підходи, принципи, ціннісні (методологічні) орієнтири, за допомогою яких забезпечується досягнення держави і права.

Наукова думка виробила найбільш загальні передумови пізнання - два основних підходи: матеріалістичний і ідеалістичний. Матеріалістичний виходить з того, що світ матеріальний, існує об'єктивно, поза і незалежно від свідомості, що матерія первинна і вічна, а свідомість - властивість матерії. Стосовно до юриспруденції даний підхід передбачає, що державно-правові явища є похідними від економічної або технологічної сфери суспільного життя.

Ідеалістичний підхід протилежний матеріалістичному. Він виходить з того, що дух, свідомість, мислення - первинні, а матерія, природа - вторинні, похідні. Вважається, що в основі державно-правових явищ лежать ідеальні спонукальні мети, мотиви, установки особистостей або деяких надприродних сутностей. Наприклад, Г. Гегель вважав, що джерело розвитку суспільства лежить в якомусь абсолютному дусі, який творить історію, і зумовлює всі дії людей.

Останнім часом набирає силу цивілізаційний підхід, в якому виділяються два напрямки: теорія стадіального розвитку цивілізації і теорія локальних цивілізацій.

Для стадіальної теорії характерно розгляд цивілізації як єдиного процесу прогресивного розвитку людства, в якому виділяються певні стадії (етапи). Теорія локальних цивілізацій виходить з того, що всесвітньо-історичний процес є сукупність історично сформованих соціальних спільнот, які займають певну територію і мають свої особливості соціально-економічного, правового і культурного розвитку.

Принципи пізнання - це вихідні положення теорії методу (методів) пізнання, які вимагають від суб'єкта, що пізнає вчинення певних дій.

До числа класичних методологічних принципів відносять:

1) **принцип раціоналізму**, тобто визнання того, що державно-правові явища можуть бути пізнані за допомогою розуму;

2) **принцип детермінізму**, тобто визнання причинного обумовленості державно-правових явищ;

3) **принцип об'єктивної істини**, тобто визнання можливості встановити єдину, істину;

4) **принцип верифікації**, тобто перевірки, емпіричного підтвердження теоретичних положень юриспруденції шляхом зіставлення їх з спостережуваними об'єктами, експерименту;

5) **принцип історизму**, який полягає у визнанні того, що держава і право - історичні феномени, що всі державно-правові явища існують у часі, тобто виникають, змінюються, зникають.

Важливе місце в методології юриспруденції займають юридичні концепції і парадигми. **Концепція** - це науково обґрунтоване тлумачення явища.

Парадигма - це модель постановки проблеми і її рішення, яка панує протягом певного історичного періоду в науковому співтоваристві.

5. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Методичні вказівки щодо підготовки до практичного заняття

Форма проведення практичних занять є усною і проводиться згідно плану теми. Здобувач вищої освіти має робити відповідні нотатки у конспекті для подальшого опрацювання теми. Як форма підготовки до практичного заняття передбачено підготовку презентацій, повідомлень, есе, рефератів на теми які визначає викладач. В кінці відповіді (доповіді) студента, викладач може запропонувати іншим присутнім в аудиторії студентам задати додаткові питання з метою конкретизувати матеріал, факти які були зазначені під час відповіді (доповіді), або сам викладач задає питання. Під час відповіді, або після, викладач надає уточнення, роз'яснення або виправляє помилки в разі потреби. Присутні на відповідному практичному занятті студенти мають право додати інформацію стосовно обговорюваного питання.

Для підготовки до практичного заняття здобувач вищої освіти може використовувати запропонований матеріал який вказан у методичних рекомендаціях до кожної теми, або власний матеріал, який студент може знайти використовуючи запропоновані міжнародні та національні пошукові ресурси. Студент може використовувати під час відповіді матеріали у вигляді електронного ресурсу, конспектів лекцій, але виключно для збереження логіки відповіді (не перероблення), також для конкретизації наданої відповіді.

До кожної теми також наведено перелік тестових завдань для підготовки до практичного заняття, та самоконтролю. Студенти мають заздалегідь підготувати відповіді на тестові завдання. Під час практичного заняття, викладач опитує про проходження тестів, та надає коментарі. Неправильні відповіді - виправляє.

В кінці заняття викладач оцінює відповіді кожно з доповідачів на практичному занятті згідно шкали оцінювання.

Тема 1

Загальна теорія права і держави як наука і навчальна дисципліна

I. Питання для відповідей

- 1.Юриспруденція та її склад.
- 2.Загальна теорія права та держави як наука та навчальна дисципліна.
- 3.Предмет загальної теорії права та держави.
- 4.Функції загальної теорії права та держави.
- 5.Поняття і зміст методології юриспруденції: основні підходи, методи, принципи, концепції та парадигми.

II. Практичне завдання:

1. Дайте визначення юриспруденції.
2. Охарактеризуйте систему юриспруденції та складіть її схему.
3. Знайдіть відповідність між стовпцями таблиці «Система юриспруденції»

А. Теоретико-юридичні науки	1. Конституційне право
	2. Господарське право
	3. Державне будівництво

Б. Історико-юридичні науки	4. Юридична психологія
	5. Юридична деонтологія
	6. Юридична деліктологія
В. Галузеві науки	7. Кримінальне право
	8. Правова компаративістика
	9. Криміналістика
Г. Міжгалузеві науки	10. Міжнародне приватне право
	11. Фінансове право
	12. Муніципальне право
Д. Організаційні науки	13. Історія політичних і правових уч
	14. Судова бухгалтерія
	15. Цивільне право
Е. Прикладні науки	16. Екологічне право
	17. Загальна теорія права і держави
	18. Судові та правоохоронні органи
Є. Міжнародно-правові науки	19. Історія держави і права
	20. Адміністративне право
	21. Банківське право

III. Тестові завдання

1. До якої з груп юридичних наук належить загальноетеоретична юриспруденція?

- а) загальнотеоретичних;
- б) теоретико-історичних;
- в) галузевих;
- г) міжнародно-правових.

2. Загальна теорія права та держави — це:

- а) система наукових знань про найзагальніші закономірності виникнення та буття держави і права;
- б) підсумок знань, накопичених галузевими юридичними науками;
- в) система наукових знань про національно-державні правові системи;
- г) система знань про фундаментальні принципи буття права, про онтологічну природу права, його сутність.

3. Предметом загальної теорії права та держави є:

- а) найзагальніші закономірності виникнення, буття, функціонування та розвитку держави і права;
- б) суспільство в цілому та окремі його підсистеми: політична, соціальна, правова;
- в) загальні закони функціонування та правового розвитку суспільства;
- г) національні державно-правові системи.

4. Методологічна функція загальної теорії права і держави виражається в:

- а) тому, що здобутки загальної теорії права і держави є інструментами пізнання для інших юридичних наук;
- б) тому, що державно-правові явища розглядаються як елементи

відкритих систем;

в) пізнанні та поясненні явищ, процесів державно-правового життя;

г) прогнозуванні подальшого розвитку держави і права.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Система юриспруденції.

2. Теорія права і теорія держави

V. Література:

Основна література:

14. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
15. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
16. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
17. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
18. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
19. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
20. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
21. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
22. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
23. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Олійник А. Ю., Яницька О. Л. Особливості сучасної юридичної науки. *Платформа 2. Інноватика в науці*. 2021. URL: <https://goo.su/XpC2Q>
2. Калюжний Р. А., Шапенко Л. О. Юриспруденція: від витоків до сучасності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 32–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_3_7
3. Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті професора Ю. М. Оборотова : (до 75-річчя від дня народження д.ю.н., професора Ю. М. Оборотова) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 17 верес. 2021 р.) / Нац. ун-т «Одеська юрид. академія» ; за заг. ред. А. Ф. Крижановського. – Одеса : Фенікс, 2021. – 320 с. DOI 10.32837/11300.16010

4. Очколяс Д. Природа та структура теоретичної юридичної науки. *Підприємство, господарство і право*. 1/2021. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/35.pdf>
5. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2015. 488 с.
6. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, А. П. Овчиннікова та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. О. : Фенікс, 2019. 420 с.
7. Комаров В. Вища юридична освіта України: нові виміри. *Право України*. 2017. № 10. С. 20–37.
8. Жаровська І. М. Сучасна теорія держави і права: традиційність та новаторство підходів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 252–257. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/32963>
9. Калюжний Р. А. Теорія держави і права – основа формування професійної компетентності майбутніх правників. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 194–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_33
10. Білас І. Формування сучасної інтегральної юриспруденції: проблеми та перспективи становлення. *European and Comparative Law Journal*. 2016. №1. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pravo/article/view/2774>
11. Гуменюк Т. Концепти функціонування сучасної юридичної науки. *Підприємство, господарство і право*. 2018. №4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/32.pdf>

Тема 2

Право та його властивості

I. Питання для відповідей

1. Поняття права та множинність його дефініцій
2. Основні властивості права: загальнооб'язковість, нормативність, формальна визначеність, процедурність, системність, офіційна гарантованість.
3. Природне, позитивне та об'єктивне право.
4. Соціальне призначення права. Функції права.
5. Принципи права: поняття та види.

II. Практичне завдання:

1. Складіть схему «Принципи права».
2. Знайдіть відповідність між стовпцями таблиці „Загальноправові принципи”

1. Принцип свободи	А. Право одного суб'єкта права реалізується, як правило, за наявності відповідного йому обов'язку іншого суб'єкта права
2. Принцип справедливості	Б. Ієрархія нормативно-правових актів та суворе неухильне дотримання та виконання їхніх приписів
3. Принцип рівності	В. Відповідність нормативно-правових актів ідеалам свободи, рівності і справедливості
4. Принцип взаємозв'язку прав і обов'язків	Г. Недискримінація за етнічною, расовою, релігійною приналежністю, ознаками кольору шкіри, мови, статі, політичних переконань
5. Принцип	Д. Поведінка кожного оцінюється відповідно до його

верховенства права	позитивних або негативних заслуг: герою – нагорода, злочинцю – покарання
6. Принцип законності	Е. Дозволене все, що прямо не заборонене

3. Складіть схему «Функції права».

III. Тестові завдання

1. Розуміння права як вираження волі пануючого класу характерно для:

- а) теорії природного права;
- б) історичної школи права;
- в) марксистської теорії права;
- г) психологічної теорії права.

2. Взаємозв'язок права і держави проявляється:

- а) в правових нормах, передбачається порядок створення і діяльності державних органів і посадових осіб;
- б) право є однією з функцій держави;
- в) держава є одним з ознак права;
- г) держава не гарантує здійснення правових норм.

3. Право, відповідно до теорії юридичного позитивізму, є:

- а) міру можливої поведінки суб'єктів правовідносин, спрямованого на задоволення їх потреб;
- б) сукупність формально - певних загальнообов'язкових, встановлених і гарантованих державою норм;
- в) сукупність почуттів, емоцій, уявлень суб'єктів права щодо явищ правової дійсності;
- г) сукупність звичаїв і традицій, в яких виражається менталітет народу.

4. Правило поведінки, що склалося внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу і яке увійшло в звичку, позначається поняттям:

- а) етикет;
- б) звичай;
- в) право;
- г) звичаї.

5. Соціальне призначення права полягає в тому, що воно:

- а) є абстрактним вираженням властивого даному суспільству поняття справедливості;
- б) висловлює і закріплює волю й інтереси стоять при владі класів, шарів, груп;
- в) освячує і закріплює майнове, соціальне й інша нерівність людей;
- г) неотчуждаємо і належить кожному від народження.

6. Яке з наведених понять є найбільш повним:

- а) право – це система нормативного регулювання суспільних відносин

б) право – це система загальнообов’язкових державних приписів, що містяться в нормативно-правових актах, прийнятих уповноваженими державними органами законодавчої та виконавчої влади в установленому порядку з дотриманням певної процедури

в) право – це система загальнозначущих, формально-визначених нормативів, встановлених і забезпечуваних державою або іншим публічно-владним суб’єктом, призначена для регулювання суспільних відносин та збалансування індивідуальних на суспільних інтересів.

7. Об’єктивне право – це:

- а) система правових норм, що не залежать від волі індивіда
- б) галузь права, що встановлює правовий режим об’єктів права власності
- в) елемент структури правових відносин
- г) система правових норм, що залежать від волі індивіда

8. До спеціально-юридичних функцій права належать:

- а) інформаційно-орієнтаційна
- б) охоронна функція
- в) стабілізаційна функція
- г) виховна

9. Юридичною ознакою права є:

- а) нормативний характер права
- б) загальнообов’язковий характер права
- в) формальна визначеність
- г) усі перелічені

10. Нормативний характер права полягає у тому, що:

- а) право є засобом нормування поведінки людей
- б) право є засобом нормування поведінки людей, установлення справедливої міри свободи цієї поведінки
- в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, втілених у законах, указах, постановах тощо
- г) держава визнає певні правила поведінки обов’язковими шляхом прийняття нормативно-правових актів

11. Функції права – це:

- а) основні напрями впливу права на теорію права та держави
- б) соціальне призначення права
- в) основні напрями впливу права на людину та суспільство (суспільні відносини)
- г) якісні характеристики права

IV. Теми для підготовки есе:

- 1. Психологічна теорія права
- 2. Соціологічна теорія права

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Ватаманюк Л., Гарасимів Т. Проблема пізнання права: гносеологічні межі та можливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 83–87.
2. Гетьман Є. А. Принцип верховенства права у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади. *Проблеми законності.* 2016. Вип. 134. С. 61–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_134_9
3. Горобець К. Принципи права й авторитетність: міркування щодо нормативності. *Право України.* 2017. № 7. С. 9–19.
4. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України.* 2017. № 11. С. 142–164
5. Ткаченко В. І. Природне та позитивне право: концепція єдності та боротьби протилежностей в праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право.* 2017. №45. Том 2. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34160>
6. Орос М. М. Поняття й основні ознаки права на спротив: теоретико-правовий аспект. *Конституційно-правові академічні студії № 2.* 2018. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30724>

7. Братасюк М., Росоляк О. Співвідношення принципу верховенства права та принципу законності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 1(13). С. 11-17.
8. Андриц М. Р. Принципи права в рішеннях Конституційного Суду України : дис. ... д-ра філософії [спец. 081 - Право] / Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2021. 221 с.
9. Горобець К. Принципи права й авторитетність: міркування щодо нормативності. *Право України*. 2017. №7. С. 9–19.
10. Коваленко А. А. Доктринальні погляди на розуміння функцій права. *Право і суспільство*. 2019. №1. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/1_2019/part_1/17.pdf

Тема 3

Право в системі соціального регулювання

I. Питання для відповідей

1. Соціальне регулювання: поняття та види.
2. Поняття і види норм: природні, технічні, соціальні.
3. Співвідношення права та інших соціальних норм.
4. Правове регулювання: поняття та структура.

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення соціального регулювання.
2. Наведіть приклади різних видів нормативних актів.
3. Дайте визначення та охарактеризуйте ознаки соціальної норми.

III. Тестові завдання

. Охарактеризуйте співвідношення соціальних норм та норм права:

- а) поняття правових норм та соціальних норм збігаються
- б) норми права – це різновид соціальних норм
- в) соціальна норма - це різновид правових норм
- г) кожна соціальна норма є правовою, але не кожна правова є соціальною нормою.

2. Правила поведінки з технічними та природними об'єктами – це:

- а) соціальні норми
- б) корпоративні норми
- в) технічні норми
- г) природні норми

3. Ознаки соціальних норм:

- а) є типовою моделлю поведінки людей
- б) мають загальний характер
- в) забезпечуються певними засобами впливу
- г) усі перераховані

4. Норми моралі – це:

- а) правила поведінки людей у суспільстві, що ґрунтуються на уявленні людей про добро і зло

- б) правила поведінки, що ґрунтуються на релігії
- в) правила буденної поведінки, що склалися стихійно в результаті багаторазового повторення
- г) норми громадських організацій

5. Корпоративні норми – це:

- а) правила поведінки в суспільстві, що склалися стихійно в результаті багаторазового повторення
- б) загальнообов'язкові формально визначені, установлені або санкціоновані державою правила поведінки
- в) норми організованих колективів людей
- г) норми-уявлення про зовнішній вигляд юриста

6. Ознака права, що відрізняє його від інших соціальних норм державно організованого суспільства:

- а) не розмежовує права і обов'язки
 - б) установлюється державою
 - в) виражає волю всіх членів суспільства
 - г) виражає волю керівної частини населення
- забезпечується звичкою, громадською думкою.

7. Ознака права, що відрізняє його від соціальних норм первісного суспільства:

- а) не розмежовує права і обов'язки
- б) забезпечується державою
- в) забезпечується звичкою
- г) існує у свідомості людей
- д) виражає волю всіх членів суспільства

8. Норми, що містяться у документах партій, виборчих блоків, громадських рухів – це:

- а) моральні норми
- б) корпоративні норми
- в) політичні норми
- г) правові норми

IV. Теми для підготовки есе:

1. Співвідношення права та моралі
2. Індивідуальне правове регулювання

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Заморська Л. І. Нормативна система соціального регулювання: загальнотеоретичні аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* . 2015. № 5. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2015/3.pdf
2. Сидоренко О. М. Право та мораль як основні способи правового впливу на поведінку суб'єктів. 2016. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/6679>
3. Петровська О. К. Корпоративні норми в регулюванні діяльності інститутів громадянського суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2019. Том 30 (69). № 6. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/6.pdf
4. Чемудурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. *Підприємництво, господарство і право*. 4/2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/45.pdf>
5. Гуцу С. Ф. Правове регулювання мережі Інтернет: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник НТУУ "КПІ"*. 2018. № 2. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/152935>
6. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Правовий вплив у системі соціального впливу. *Соціально-правові студії*. 2021. № 2. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3913/1/03.pdf>
7. Атаманова Н. Проблемні питання застосування норм права. *Підприємництво, господарство і право*. 2/2021. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/31.pdf>
8. Антошкіна В. К. Індивідуальні правові акти як об'єкт тлумачення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70). №1. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/4.pdf

9. Дергільова О. Г. Правові акти: поняття, класифікація та соціальне призначення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/3.pdf
10. Сіроха Д. І. Локальні нормативно-правові акти: сутність та соціальне призначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 41, Том 2. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc41/part_2/13.pdf

Тема 4 Правові норми

I. Питання для відповідей

1. Поняття та ознаки правових норм
2. Поняття та види основних норм права
3. Поняття та види спеціалізованих норм права. Ознаки спеціалізованих норм.
4. Структура правових норм. Види структурних елементів норми права.

II. Практичне завдання

1. Складіть схему «Класифікація правових норм»
2. Класифікуйте нижченаведену правову норму за різними критеріями:
„Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень”.
3. У нижченаведеній правовій нормі визначте структуру та визначте вид кожного структурного елементу:
«Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналіста – карається штрафом до п'ятдесяти не обкладених податком мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років”.

III. Тестові завдання

1. Структура правової норми містить:
 - а) гіпотезу, диспозицію
 - б) гіпотезу, санкцію
 - в) диспозицію, санкцію
 - г) гіпотезу, диспозицію, санкцію
2. Диспозиція – це:
 - а) частина норми права, що вказує на фактичні обставини, при настанні яких потрібно виконати правило, викладене в нормі права
 - б) самостійна частина системи права, що регулює певний вид однорідних відносин
 - в) елемент методу правового регулювання, який дозволяє адресату норми обрати один з передбачених правом варіантів поведінки
 - г) це елемент правової норми, який вказує на права та обов'язки її адресата
3. Санкція – це

- а) частина норми права, що передбачає заходи примусу, що застосовуються до порушника правила, встановленого цією нормою
- б) частина норми права, яка встановлює несприятливі для правопорушника наслідки її недотримання або невиконання
- в) частина норми права, в якій вказуються сприятливі для правопорушника наслідки, що настають у результаті її виконання
- г. усе вищезазначене

4. Гіпотеза – це:

- а) частина норми права, що вказує на фактичні обставини, при настанні яких треба виконати правило поведінки, закріплене в нормі права
- б) елемент правової норми, що містить правило поведінки, що вказує на права та обов'язки сторін у врегульованих суспільних відносинах
- в) припущення про наявність того або іншого юридичного факту
- г) інтерпретація змісту норми права компетентними державними органами

5. Матеріальна норма:

- а) регламентує порядок реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків
- б) забороняє певну несприятливу поведінку і завжди містить санкції, що застосовуються до правопорушника
- в) указує на керівні засади побудови системи права
- г) визначає суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів права
- д) визначає обов'язок відшкодування матеріальної шкоди, нанесеної в результаті правопорушення

6. Процесуальна норма – це:

- а) установлене державою правило поведінки, що діє лише тоді, коли учасники регульованих суспільних відносин самі для себе не встановили інші правила
- б) норма, що визначає порядок реалізації норм матеріального права
- в) норма, що передбачає кілька варіантів поведінки сторін або санкцій за їх порушення
- г) з абсолютною точністю визначає умови дії правової норми права та обов'язки учасників відносин

7. Перерахуйте способи викладення норм права:

- а) прямий і відсильний
- б) відсильний, бланкетний, казуїстичний
- в) казуїстичний і абстрактний
- г) прямий, відсильний, бланкетний, абстрактний, казуїстичний

IV. Теми для підготовки есе:

1. Поняття та ознаки правової норми
2. Концепції структури правової норми

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Могілевський Л. В. Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 14–18.
2. Стецик Н. В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. №4. С. 212–219.
3. Боняк В.О. Поняття «норма права» в сучасній правничій науці. *Право і суспільство*. 2018. № 3. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_1/5.pdf
4. Дехтярьов О. В., Олійник О. Б. Юридична природа та значення норми права. *Право та державне управління*. 2018. № 4. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2018/4.pdf
5. Головка О. Д. Проблема визначення санкції як частини правової норми. *Colloquium journal*. 2020. № 11-9 (63). С. 11-14. URL: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2022/05/Colloquium-journal-2020-63-9.pdf>
6. Міхайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В., Гель А. П. Щодо проблем розуміння категорія «санкція» у теорії права та галузевому правознавстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 66. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/12/51.pdf>
7. Сердюк І. А. Поняття та особливості нормативно-правового акта. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78).

8. Антошкіна В. Ознаки та особливості права, які зумовлюють необхідність тлумачення. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/40.pdf>
9. Ткачук Б. О. Норми-дефініції як вид спеціалізованих норм права / Б.О. Ткачук // Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень, філософія права: матеріали підсумкової науково-практичної конференції II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, 12 квітня 2019 р. – Київ: НАУ, 2019. – С. 58-61.
10. Богачова Л. Л. Просторові межі дії нормативно-правового акта. *Київський часопис права*. 2022. №3. С. 7-11. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.3.1>

Тема 5

Джерела та форми права

I. Питання для відповідей

1. Поняття та види джерел права. Співвідношення джерела та форми права.
2. Правовий звичай та його місце в сучасному праві.
3. Юридичний прецедент. Види прецедентів. Структура прецеденту.
4. Нормативно-правовий акт. Закони і підзаконні акти.
5. Нормативний договір. Міжнародні і внутрішньодержавні договори.
6. Сакральні тексти як джерела права.
7. Юридична доктрина і коментар до юридичних текстів.

II. Практичне завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Джерела права» за наступним зразком:

Матеріальні	Ідеальні	Пізнавальні	Формальні

2. Дайте визначення правового звичаю, юридичного прецеденту, нормативно-правового акту, нормативного договору, юридичної доктрини, релігійного тексту.
3. Знайдіть відповідність між стовпцями таблиці «Форми права»

А. прийнятий в особливому порядку нормативний правовий акт, що має вищу юридичну чинність	1. правовий звичай
Б. нормативний акт, виданий на основі і для конкретизації закону	2. юридичний прецедент
В. рішення у конкретній справі, яке служить зразком для рішення аналогічних справ	3. нормативний договір
Г. це угода між двома і більш суб'єктами правотворчості, що містить обов'язкові для них розпорядження	4. закон
Д. стихійно сформоване стале правило поведінки, визнане державою	5. постанова уряду

III. Тестові завдання

1. Віддзеркалення матеріального джерела права у правосвідомості законодавця та інших суб'єктів правотворчості – це:

- а) матеріальне джерело права
- б) ідеальне джерело права
- в) формальне джерело права
- г) історичне джерело права

2.Рішення адміністративного або судового органу по конкретній справі, якому надана нормативна сила, і яке є зразком для вирішення аналогічних справ – це:

- а) правовий звичай
- б) вирок
- в) юридичний прецедент
- г) нормативний договір

3.Основною формою (джерелом) права України є:

- а) правовий звичай
- б) нормативно-правовий акт
- в) нормативний договір
- г) юридичний прецедент

4.Угода між двома і більше суб'єктами права, що містить загальнообов'язкові юридичні приписи – це:

- а) контракт
- б) юридичний прецедент
- в) нормативний договір
- г) нормативно-правовий акт

5.Юридичний прецедент – це:

- а) письмовий документ, що виходить від компетентного державного органу і містить юридичні приписи загального характеру
- б) спільний акт-документ, що містить норми права, який є результатом взаємопогодженого волевиявлення правотворчих органів
- в) державно-владне рішення з конкретної юридичної справи, що є загальнообов'язковим прикладом для вирішення аналогічних справ
- г) створене у разі багаторазового повторення санкціоноване державою правило поведінки

IV. Теми для підготовки есе:

1. Ієрархія джерел права
2. Юридична доктрина в Україні

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомірова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Малишев Б. В. Судова правотворчість у контексті судової реформи в Україні. *Право України*. 2017. №6. С. 34–38.
2. Пархоменко Н. Концептуальні основи теорії джерел права. *Право України*. 2017. №6. С. 9–16.
3. Смирнова К. Джерела права Європейського Союзу: новітні тенденції розвитку. *Право України*. 2017. №6. С. 90–97.
4. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. №6. С. 27–33.
5. Чубоха Н. Співвідношення категорій «форма» та «джерело» права. *Актуальні проблеми цивілістики*. Розділ 3. 2018. С. 105-110.
6. Оніщенко Н. До питання про категорію «джерело права»: ретроспективний аналіз, дискусії, сучасний погляд. *Право України*. 2016. №10.
7. Цюприк В. І. Правовий звичай як джерело права в сучасній системі права: теоретико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2018/1. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/634699.pdf>
8. Чорномаз О. Б. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016/1. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1888>
9. Стрибко Т. І. Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 121.00.01 / Стрибко Тетяна Іванівна. - Одеса, 2016. 255 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/4994>
10. Арабаджи Н. Вплив християнства на правову систему України в умовах трансформацій державно-релігійних відносин. *Публічне право*. 2021. № 2 (42). URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/42/pdf/13.pdf>

11. Северінова О. Б. Правова доктрина та її застосування в сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4 (69). URL: <https://goo.su/9zj6lva>

Тема 6

Система права

I. Питання для відповідей

1. Поняття та складові системи права.
2. Поділ права на приватне і публічне, матеріальне і процесуальне.
3. Галузі права та інститути права. Предмет та метод правового регулювання, правовий режим як критерії розмежування галузей права.
4. Законодавство: поняття та склад.
5. Поняття та види систематизації нормативно-правових актів.

II. Практичне завдання

1. Складіть схему «Система права».
2. Наведіть приклади галузевих та міжгалузевих інститутів права.
3. Наведіть приклади галузей матеріального та процесуального права.
4. Складіть схему видів нормативно-правових актів.

III. Тестові завдання

1. Які з перелічених елементів входять до структури системи права:
 - а) правові відносини;
 - б) інститут права;
 - в) правопорушення;
 - г) підзаконний нормативний акт.

2. Поняття “система права” та “правова система” є:
 - а) тотожними;
 - б) протилежними;
 - в) співвідносяться як форма і зміст;
 - г) першим є важче за друге.

3. Що з перерахованого є основним критерієм виокремлення галузі права:
 - а) наявність самостійного предмета регулювання;
 - б) специфіка юридичної відповідальності;
 - в) наявність кодифікованого нормативно-правового акту;
 - г) наявність єдиної теорії.

4. Що з перерахованого є додатковим критерієм виокремлення галузі права:
 - а) наявність самостійного предмета регулювання;
 - б) специфіка юридичної відповідальності;
 - в) наявність кодифікованого нормативно-правового акта;
 - г) наявність єдиної теорії.

5. Що з перерахованого є складовою галузевого методу правового регулювання:
 - а) галузева правосуб'єктність;

- б) специфічні юридичні факти;
- в) специфічні прийоми захисту суб'єктивних прав та забезпечення юридичних обов'язків;
- г) все вищеперераховане.

6. Норми приватного права переважають у таких галузях права:

- а) конституційне право, адміністративне право;
- б) цивільне право, сімейне право;
- в) міжнародне гуманітарне;
- г) фінансове право, кримінальне право.

7. Концепція примату міжнародного права передбачає:

- а) застосування норм міжнародних договорів, лише якщо вони не суперечать національному праву;
- б) верховенство міжнародних договорів держави над національним законодавством;
- в) обов'язкове виконання державою юрисдикції усіх міжнародних судів;
- г) нічого з вищеперерахованого.

8. Інтегративне право – це:

- а) право федеративної держави;
- б) право Ради Європи;
- в) право Європейського Союзу;
- г) нічого з перерахованого.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Інкorporація права
2. Правові спільності та їх структура

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За

- ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. — К.: Юрінком Інтер, 2015. — 584 с.
 9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. — К.: К.І.С., 2008. — 470 с.
 10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. — Вид. 10-е, доп. — Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Дуднік Р. М. Ознаки галузей українського права. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип 2. Т. 1. С. 29–32.
2. Петришин О., Погребняк С. Система права: загальнотеоретична характеристика. *Право України*. 2017. № 5. С. 9–17.
3. Хряпченко В. П. Розуміння комплексних галузей українського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 36. Т. 1. С. 27–32.
4. Мудряк М. О. Поняття системи права в концепції Герберта Харта. 2020.
5. Фурсач А. Р., Бугай Д. К. Поняття та загальна характеристика системи права. *Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні. КНУТД*. 2016.
6. Рустамова М. І. Система права і система законодавства: проблеми співвідношення. 2020. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/47210>
7. Веремієнко, С. В. Співвідношення публічного та приватного права / С. В. Веремієнко, В. Є. Бокач // Проблеми захисту прав та свобод людини та громадянина : зб. тез VII Всеукр. наук.-практ. конф., 14-15 трав. 2020 р. Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет, 2020. — С. 254-257.
8. Мохд Н. О. Взаємодія міжнародного і національного права на прикладі ісламських держав : дис...доктора філос. / Мохд, Наргіс Османівна ; Національний університет «Одеська юридична академія» — Одеса, 2022. — 198 с.
9. Богомол Ю. П. Вплив глобалізаційних та інтегративних процесів на взаємодію норм міжнародного і національного права. *Трибуна молодого науковця. Правова позиція*. 2018. №2 (21). URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/v2-21-2018>.
10. Сіроха Д. І. Локальні нормативно-правові акти: сутність та соціальне призначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. №42 Том 2. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=128>

Тема 7

Суб'єкти права

I. Питання для відповідей

1. Поняття та види суб'єктів права
2. Правосуб'єктність та її структура
3. Фізичні особи як суб'єкти права
4. Юридичні особи як суб'єкти права
5. Особливості колективних суб'єктів права

II. Практичне завдання

1. Проаналізуйте склад елементів правосуб'єктності для суб'єктів права та суб'єктів правовідносин
2. Охарактеризуйте правовий статус осіб без громадянства.
3. Охарактеризуйте різницю між поняттями суб'єкт правових відносин та суб'єкт правового регулювання.

III. Тестові завдання

1. Суб'єкти права – це:

- а) учасники правовідносин, які мають суб'єктивні права;
- б) учасники правовідносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки;
- в) визнані державою за допомогою правового акту носії суб'єктивних прав та обов'язків;
- г) особи й організації, які мають правосуб'єктність, що дає їм можливість брати участь у різних правовідносинах з іншими особами й організаціями;
- д) фізичні або юридичні особи, держава, соціальні спільноти, які здатні реалізувати безпосередньо або через представника юридичні права та обов'язки.

2. Правосуб'єктність фізичної особи виникає:

- а) з моменту початку діяльності;
- б) з моменту організації;
- в) з моменту державної реєстрації;
- г) з моменту реорганізації.

3. Правоздатність фізичної особи виникає:

- а) з моменту народження;
- б) з досягненням повноліття;
- в) з моменту реєстрації новонародженого в ОДРАЦС;
- г) з досягненням 16 років.

4. Здатність суб'єкта права мати права й обов'язки – це:

- а) правоздатність;
- б) компетенція;
- в) дієздатність;
- г) деліктоздатність.
- д) правосуб'єктність

5. Здатність суб'єкта права своїми діями набувати та здійснювати права та виконувати обов'язки – це:

- а) правоздатність;
- б) компетенція;
- в) дієздатність;
- г) деліктоздатність;
- д) правосуб'єктність.

6. Благодійний фонд випускників державного університету – це:

- а) державна неприбуткова юридична особа;
- б) недержавна неприбуткова юридична особа;
- в) недержавна прибуткова юридична особа;
- г) державна прибуткова особа.

7. Підприємство з утилізації сміття, створене рішенням міської ради – це:

- а) неприбуткова юридична особа приватного права;
- б) неприбуткова юридична особа публічного права;
- в) прибуткова юридична особа приватного права;
- г) прибуткова юридична особа публічного права.

IV. Теми для підготовки есе:

- 1. Поняття правового статусу особистості
- 2. Покоління прав людини

V. Література:

Основна література:

- 1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
- 2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
- 3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
- 4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
- 5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
- 6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
- 7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
- 8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
- 9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
- 10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

- 1. Співвідношення понять "суб'єкт права", "особа", "суб'єкт правовідносин", "учасник відносин". *Право і суспільство*. - 2016. - № 1. - С. 89-93.

2. Січевлюк В. А. Незавершена правосуб'єктність: поняття, види, значення для суб'єктів права. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право.* 2019. Т. 1. Вип. 55. С. 59–64. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34729>
3. Kostruba A. Теоретичні роздуми щодо поняття суб'єкта права. *Проблеми цивільного права та процесу, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, May 2017, Kharkiv, Ukraine. pp.109-111.
4. Тимошенко Є. А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права.* 2020. № 4. С. 328-332. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/card.php?id=27992>
5. Савченко А. О. Поняття, ознаки та види суб'єктів міжнародного права. - Дипломна робота на здобуття ступеня бакалавр спеціальності "Міжнародне право". - Національний авіаційний університет. - Київ, 2022. - 71 с
6. Артикуленко, О. В. Правосуб'єктність юридичної особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Артикуленко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2019. - 21 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5891>
7. Кошелєва К. О. Проблеми надання правосуб'єктності штучному інтелекту. *Юридичний бюлетень.* 2019. Випуск 11 ч.1. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/11/part_1/9.pdf
8. Колодій О. А. Правосуб'єктність українського народу. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2020. Випуск 2 (31). URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v2_2020/5.pdf
9. Макаренко Л. О. Правосвідомість як необхідна складова частина реалізації правосуб'єктності. *Право і суспільство.* 2018. №5. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/5_2018/part_1/6.pdf
10. Дубінська З. П. Специфіка суб'єктів правовідносин у сфері спорту в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2019. №1. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/1/1_2019.pdf

Тема 8

Реалізація та застосування права

I. Питання для відповідей

1. Поняття, ознаки та форми реалізації права.
2. Безпосередня і правозастосовча реалізація права.
3. Форми реалізації права: дотримання права, виконання права і використання права.
4. Поняття та ознаки застосування права. Ідеологія застосування права
5. Процес (стадії) правозастосовчої діяльності.
6. Структура та види правозастосовчих актів.

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення реалізації права.
2. Охарактеризуйте форми реалізації права.
3. Дайте визначення правозастосування та охарактеризуйте його ознаки.
4. Наведіть приклади підстав для застосування права.

III. Тестові завдання

1. Реалізація права – це:

- а) діяльність державних органів із застосування правових норм
- б) виконання приписів правових норм;
- в) правомірна поведінка людей;
- г) втілення приписів правових норм у правомірній поведінці людей;
- д) фактична поведінка суб'єктів права.

2.Форми реалізації права:

- а) усна;
- б) письмова;
- в) конклюдентна;
- г) дотримання,виконання,використання;
- д) використання своїх повноважень посадовими особами.

3.Правозастосування - це:

- а) діяльність суб'єктів права з використання своїх прав;
- б) процедурно-процесуальна діяльність державних органів ,що мають владні повноваження;
- в) здійсню вальна в установлених законом формах державно-владна,організаційно уповноважених на те громадських об'єднань з вирішення конкретних юридично-значущих ситуацій;
- г) діяльність Верховної Ради України з прийняття законів та підзаконних актів.

4.Застосування права є необхідним у випадках:

- а) юридичного конфлікту;
- б) спору про право;
- в) необхідності встановлення юридичного факту;
- г) вчинення правопорушення;
- д) усе вищесказане.

5.До основних стадій застосування норм права належить:

- а) установлення фактичних обставин справи;
- б) юридична кваліфікація;
- в) вирішення справи;
- г) документальне оформлення прийнятого рішення;
- д) усі названі.

6.Правозастосовчий акт - це:

- а) нормативно-правовий акт,прийнятий компетентним державним органом;
- б) акт державно-владного характеру,що приймається компетентним державним органом і визначає на основі правових норм права та обов'язки або відповідальність особи;
- в) акт роз'яснення норм права ,виданий органом виконавчої влади;
- г) нормативно-правовий акт,що регулює суспільні відносини.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Акти реалізації права: поняття та види
2. Ідеологія правозастосування

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Капустинський В. А., Волкова І. В. Теоретичні основи судового правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5. С. 84–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_5_7
2. Дахова І. І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика Європейського суду прав людини. *Форум права*. 2018. №4.
3. Перепелюк А. М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект). Автореф. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук. Інститут держави і права ім. ВМ Корецького. Київ, Україна. 2016. – 22 с.
4. Мартинишин Г. Й. Методологічні засади застосування права. *Держава та регіони. Серія Право*. 2016. №1 (51). URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/4.pdf
5. Сердюк І. А. Поняття та особливості акта застосування норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4(76). С. 43-51. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/489>

6. Легка О. В. Застосування норм права як спосіб організації реалізації норм права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №5. URL: http://lsej.org.ua/5_2016/4.pdf
7. Небеська М. С. Сутність та призначення стадій правозастосовчого процесу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 1. С. 40 - 41. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/1032>
8. Михайленко М. Ю., Самофалов Л. П. Застосування права: поняття, стадії, форми. *Кримінально виконавча система України ті її роль у розбудові правової і соціальної держави. Матеріали VI науково-практичної конференції (м. Чернігів, 27 листопада 2020 року)*. 2020. 88-92 с.
9. Качка Т. І. Правозастосовчий акт: поняття, ознаки та види. *Права людини і поліція у сучасному світі, присвячений пам'яті Сергія Леонідовича Лисенкова*. 2018. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/5367>
10. Мухін В. В. Правозастосовний акт як форма індивідуального правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. №23. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/juspradenc23.pdf>

Тема 9 Правові відносини

I. Питання для відповідей

1. Поняття, ознаки та види правових відносин.
2. Склад правовідносин.
3. Зміст правовідносин.
4. Передумови правовідносин.
5. Юридичні факти та їх класифікація.

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення правовідносин, та охарактеризуйте їхні ознаки.
2. Наведіть приклади різних видів правовідносин.
3. Складіть схему структури правовідносин.

III. Тестові завдання

1. Оберіть найповніше визначення. Правовідносини – це:
 - а) суспільні відносини, урегульовані правом;
 - б) форма фактичних суспільних відносин, що склалися на основі норм права;
 - в) урегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, повноважень та юридичної відповідальності;
 - г) специфічні вольові суспільні відносини, що склалися на основі правових норм між суб'єктами права;
 - д) особлива форма взаємозв'язку між суб'єктами права через їх права та обов'язки, закріплені у правових нормах.
2. Суб'єкти правовідносин – це
 - а) учасники правовідносин, які мають суб'єктивні права;
 - б) учасники правовідносин, які мають юридичні обов'язки;

- в) суб'єкти права, що є учасниками конкретних правовідносин;
- г) особи й організації, які мають правосуб'єктність, що дає їм можливість брати участь у різних правовідносинах з іншими особами й організаціями;
- д) особлива форма взаємозв'язку між суб'єктами права через їх права та обов'язки, закріплені у правових нормах.

3. Об'єкт правовідносин – це:

- а) явище, на яке впливають правовідносини
- б) фактична поведінка їх учасників
- в) результат правовідносин
- г) соціальні цінності та блага, з приводу володіння якими суб'єкти вступають у правовідносини;
- д) права та обов'язки суб'єктів правовідносин.

4. Зміст правовідносин – це:

- а) взаємні юридичні права та обов'язки;
- б) сукупність суб'єктивних прав і обов'язків;
- в) юридична відповідальність і юридичні положення;
- г) безпосередні дії суб'єктів правовідносин;
- д) права та обов'язки учасників правовідносин та їх реалізації.

5. Юридичні факти – це

- а) різноманітні факти, що мають юридичне значення;
- б) життєві обставини, закріплені в юридичних документах;
- в) умови виникнення правових відносин;
- г) життєві обставини, з яким право пов'язує настання юридичних наслідків, зокрема, правовідносин;
- д) закріплення фактичних обставин, виникнення правовідносин.

6. Юридичні акти – це

- а) правомірні дії особи, спрямовані на досягнення певних юридичних наслідків;
- б) неправомірні дії особи, що не залежать від волі особи, проте зумовлюють правові наслідки;
- в) життєві обставини, що не залежать від волі особи, проте зумовлюють правові наслідки;
- г) усі відповіді неправильні.

7. Суб'єкт права та суб'єкт правовідносин – це:

- а) тотожні поняття;
- б) перше поняття ширше за друге;
- в) протилежні поняття;
- г) перше поняття вужче за друге.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Теорія абсолютних правовідносин
2. Фактичні склади: структура та ознаки

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Волкова І. Юридичні факти-стани: сутність та особливості. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2/2. С. 33–38.
2. Самілик Л. О., Корбут Л. П. Співвідношення понять «суб'єкт права», «особа», «суб'єкт правовідносин», «учасник відносин». *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 89–93.
3. Максименко В. М. До проблеми еволюції концепції дослідження категорії «об'єкт правовідносин». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. №40. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc40/juspradenc40.pdf>
4. Палюх А. Юридична конструкція спортивних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2019, № 111(2). С. 34-40.
5. Беляков К. І. Понятійні та методологічні основи регулювання нових типів інформаційних відносин: "віртуальні правовідносини". *Lex Portus*, 2016. № 2. С. 47-63. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/6745>
6. Селезньова О. М. Поняття "інформаційні правовідносини": доктринально-правовий ракурс. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2017. Т. 2, Вип. 46. С. 21-24. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34220>

7. Харитонов О., Харитонova Є. Правовідносини та штучний інтелект: «суб'єктивізація» об'єкту. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження. Матеріали III науково-практичної конференції 21 листопада 2019 р.*. 2019. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/maket_ot_20.11.19._1.pdf
8. Стрельцов Є. Л. Правовідносини як предмет правової регламентації (галузевий погляд) / Є. Л. Стрельцов // *Новітні кримінально-правові дослідження – 2019 : альманах наукових досліджень / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. – Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2019. – С. 4-10.* URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/17371>
9. Самілик Л. О., Корбут Л. П. Співвідношення понять «суб'єкт права», «особа», «суб'єкт правовідносин», «учасник відносин». *Право і суспільство*. 2016. №1. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/1_2016/part_1/17.pdf
10. Мельник О. Г. Фактичні склади як система юридичних фактів, що є підставою виникнення та заміни правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/5_2017.pdf#page=19

Тема 10

Правосвідомість і правова культура

I. Питання для відповідей

1. Поняття і структура правосвідомості. Рівні правосвідомості. Види правосвідомості. Правосвідомість і право.
2. Правова культура: поняття та структура. Правова культура суспільства та правова культура особистості. Правовий менталітет.
3. Правова соціалізація і правове виховання.
4. Поняття та види деформацій правосвідомості.
5. Професійна правосвідомість і професійна правова культура.

II. Практичне завдання

1. Охарактеризуйте функції правосвідомості.
2. Дайте визначення правової культури та визначте її структуру.
3. Охарактеризуйте мету, форми та методи правового виховання.

III. Тестові завдання

1. Правосвідомість – це:
 - а) система уявлень про те, яка поведінка людей є припустимою з погляду права;
 - б) сукупність знань, уявлень, почуттів, оцінок і установок, що виражають ставлення індивідів та соціальних спільнот до права;
 - в) якісний стан правового життя суспільства;
 - г) здатність особи усвідомлювати характер своїх дій і керувати ними.
2. До змісту правосвідомості входять такі оціночні ставлення:
 - а) до права і законодавства;
 - б) до своєї правової поведінки;
 - в) до злочинності та злочинців;
 - г) до правоохоронних органів;

3. Масові уявлення і настрої людей з приводу права, що виникають на основі життєвого досвіду й уривчастих, несистематизованих правових знань, - це:

- а) професійна правосвідомість;
- б) наукова правосвідомість;
- в) буденна правосвідомість;
- г) суспільна правосвідомість;

4. Правова психологія – це:

- а) система правових принципів та ідей;
- б) наука, що вивчає мотиви протиправної поведінки;
- в) сукупність почуттів, емоцій і переживань, що виражають ставлення суб'єкта до явищ правової дійсності;
- г) звичка додержуватися вимог норм права;

5. Який з видів правосвідомості формується на основі глибокого аналізу і узагальнення юридичних знань, виявлення закономірностей державно-правового розвитку:

- а) професійно-правова;
- б) повсякденна;
- в) практична;
- г) наукова.

6. Професійна правосвідомість юриста:

- а) знання принципів і норм права;
- б) загострене почуття обов'язку й справедливості;
- в) прагнення використовувати будь-які засоби для викриття осіб, які вчинили правопорушення;
- г) повага до прав громадян;

7. Правова культура індивіда передбачає:

- а) дотримання законів під страхом покарання;
- б) переконаність у справедливості законів;
- в) усвідомлене ставлення до права, вміння орієнтуватися в законодавстві;
- г) знання і розуміння права, повага до права правомірної поведінка;

IV. Теми для підготовки есе:

1. Правова культура студентів-юристів
2. Аксиоми правосвідомості

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомірова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2020. 314 с.
2. Скуріхін С. М. Співвідношення правового виховання і стихійної правової соціалізації. *Lex Portus*. 2018. №6. С. 64–75.
3. Ковальська В. Місце і роль професійної правосвідомості у різних видах юридичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 12/2016. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/39.pdf>
4. Пампура М.В. Деформації правової свідомості в суспільстві, що трансформується. *Право і безпека*. 2016. №4 (63). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1686>
5. Сидоренко О.О., Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 4/2021. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/15.pdf
6. Підлісний Є. Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. 2018. №3 (62) Том 2. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-62-2018-2-45.pdf>
7. Парута О. Правова соціалізація особи як об'єкт теоретично-правового дослідження. 2018. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/jan/15411/8.pdf>
8. Заєць А. С. Форми правового виховання в сучасній Україні: теоретико-правовий аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 76. С. 85-91.
9. Пільгун Н. В., Кириченко В. В. Деформація правосвідомості в Україні та шляхи її подолання. 2019. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2801/>

10. Базарник М. В. Сучасний стан досліджень професійної правосвідомості судді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 29/2021. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6467103>

Тема 11

Правова поведінка

I. Питання для відповідей

1. Поняття, ознаки та види правової поведінки.
2. Поняття, ознаки та види правомірної поведінки. Правова активність особистості.
3. Зловживання правом та його ознаки.
4. Поняття, ознаки та види правопорушень. Юридичний склад правопорушення.
5. Об'єктивно протиправне діяння та його ознаки.
6. Причини правопорушень та шляхи їх усунення.

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення правової поведінки.
2. Складіть схему видів правової поведінки.
3. Охарактеризуйте основні види правомірної поведінки.
4. Дайте визначення правопорушення та охарактеризуйте його ознаки.

III. Тестові завдання

1. До видів правомірної поведінки відносять:
 - а) належну поведінку;
 - б) можливу поведінку;
 - в) необхідну поведінку;
 - г) дозволену поведінку;

2. Правомірна поведінка і правова поведінка співвідносяться так, що:
 - а) Правова поведінка є видом правомірної поведінки
 - б) Правова поведінка характеризує діяльність державних органів, а правомірна – інших суб'єктів
 - в) Правомірна поведінка є видом правової поведінки
 - г) Вони частково перетинаються

3. Правомірна поведінка, здійснювана як додержання багаторазово повторюваного звичаєвого правила, це:
 - а) Звична
 - б) Конформістська
 - в) Законослухняна
 - д) Правильна

4. Пасивна правомірна поведінка є змістом:
 - а) Правовикористання
 - б) Праводотримання
 - в) Правозастосування
 - г) Правовиконання

5. Поведінка, заснована на пристосуванні особи до зовнішніх обставин, до оточуючих називається:

- а) Маргінальною
- б) Пасивною
- в) Конформістською
- г) Звичною

6. Видами правової поведінки є:

- а) Правомірна і неправомірна
- б) Правомірна і об'єктивно протиправна
- в) Правомірна і правопорушення
- г) Правомірна і зловживання правом

IV. Теми для підготовки есе:

- 1. Принцип незловживання правом
- 2. Правова активність особистості

V. Література:

Основна література:

- 1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
- 2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
- 3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
- 4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
- 5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
- 6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
- 7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
- 8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
- 9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
- 10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Колпаков В. К. Фактичні ознаки та юридичний склад адміністративного проступку: поняття та розмежування. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 3. С. 160–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_3_26
2. Красницький І. В. Кримінальний проступок: нові виклики тлумачення поняття. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 4. С. 49–56. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3491/1/08.pdf>
3. Полонка І. Теоретико-оціночні пропозиції щодо класифікації правомірної поведінки (онтологія диференціації). *Право України*. 2016. № 6. С. 99–106.
4. Полонка І. А. Неправомірна поведінка як категорія теорії права: доктринальний аналіз поняття та системних ознак. *Держава і право*. 2018. Вип. 80. С. 3–16.
5. Свириденко Г. В. Генезис уявлень про правомірну поведінку (просторово-темпоральні виміри). *Публічне право*. 2016. № 1. С. 335–344.
6. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правомірної поведінки. *Форум права*. 2018. №3 6-12.
7. Переш І. Є., Бариська Я.О. Теоретичні характеристики правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право"*. Випуск 59. Том 1. 2019. С.66-69. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28047>
8. Комлик В. В. Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри (Doctoral dissertation, ступеня канд. юрид. наук: 12.00. 01. Київ, 2017).
9. Карнаух Б. Зловживання правом та його правові наслідки. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. 2020. №9. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/7.pdf>
10. Лазарєв В. В. Жидовцева О.А. Щодо наукової дискусії про юридичну природу зловживання правом. *Право і безпека*. - 2021. - № 1 (80). - С. 151-155. - DOI: 10.32631/pb.2021.1.21.
11. Білець М. С., Самофалов Л. П. Теоретико-правова характеристика видів правопорушень. *Права та свободи людини та їх забезпечення в умовах невольності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 01 листопада 2018 року)*. 2018. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Zbirnik-konferencija-01_11_2018.pdf

Тема 12

Поняття і види юридичної відповідальності

I. Питання для відповідей

1. Ознаки та підстави юридичної відповідальності
2. Мета і функції юридичної відповідальності
3. Принципи юридичної відповідальності
4. Види юридичної відповідальності
5. Штрафна та відновна відповідальність

II. Практичне завдання

1. Користуючись текстом Конституції України наведіть приклади конституційної відповідальності у проспективному та в ретроспективному аспектах.
2. Назвіть фактичні та юридичні підстави юридичної відповідальності.
3. Визначте мету юридичної відповідальності.

III. Тестові завдання

1. Підставою для притягнення до юридичної відповідальності є:
 - а) факт вчинення правопорушення;
 - б) припущення, що дана особа мала вчинити протиправне діяння;
 - в) наміри особи;
 - г) рішення судового органу про призначення певного покарання за протиправне діяння даної особи;

2. До обставин, що виключають юридичну відповідальність, відносять:
 - а) казус;
 - б) неосудність;
 - в) алкогольне або наркотичне сп'яніння;
 - г) необхідну оборону;

3. Юридична відповідальність і охоронні правовідносини співвідносяться так, що:
 - а) Юридична відповідальність визначається як охоронні правовідносини
 - б) Юридична відповідальність виступає підставою виникнення охоронних правовідносин
 - в) Юридична відповідальність реалізується у вже існуючих охоронних правовідносинах, підставою яких є юридичний факт – правопорушення
 - г) Юридична відповідальність є елементом складу (структури) охоронних правовідносин

4. Вид відповідальності, що настає за порушення норм трудового права:
 - а) адміністративна;
 - б) цивільно-правова;
 - в) дисциплінарна;
 - г) конституційна.

5. Яка відповідальність не є юридичною:
 - а) матеріальна;
 - б) конституційна;
 - в) політична;
 - г) дисциплінарна.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Концепція відновної як правовідносини
2. Проспективна юридична відповідальність

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О. О. Орлова, А. М. Кучук, О. В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомірова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Каленіченко Л. І. Загальнотеоретична характеристика підстав юридичної відповідальності. *Право і Безпека*, 2016. № 4. С. 20-24.
2. Каленіченко Л. І. Поняття та види принципів юридичної відповідальності. *Право і безпека*, 2017. № 1. С. 24–31.
3. Калюжний Р. А., Гусар О. А. Дисциплінарна деліктність в службовому праві. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. №2. С. 200–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2016_2_33
4. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики : автореф. дис. : 12.00.10 / Олена Миколаївна Овчаренко ; Нац. ун-т "Одес. юрид.акад.". - Одеса, 2018. - 42 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9050>
5. Каленіченко Л.І. Юридична відповідальність як динамічне правове явище. *Форум права*. 2017. №3. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2394>
6. Каленіченко Л. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу: поняття та ознаки. *Jurnalul juridic national: teorie și practică = Национальный юридический журнал: теория и практика*. - 2018. - № 2, Т. 1 (Aprilie). - С. 5-8. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3235>
7. Терещук М.М. Позитивна юридична відповідальність в публічному праві: теоретичний аналіз. *Молодий вчений*. 2016. №7 (34). С. 268-271. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/786>
8. Мисак О. Теоретичні проблеми визначення змісту юридичної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право. Теорія держави і права*. 2016. №7. URL: <http://www.pgj-journal.kiev.ua/archive/2016/07/22.pdf>

9. Сунегін С. О. Юридична відповідальність : соціонормативний контекст забезпечення ефективності. *Правова держава*. 2020. Випуск 31. URL: <http://pravova-derzhava.org.ua/files/pravova-derjava.vipusk-31- 2020 .pdf>
10. Літвінцева А. С. Правова природа юридичної відповідальності [Текст] / А. С. Літвінцева // *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2016. – Т. 2, Вип. 37. – С. 130–134. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12239>*

Тема 13

Виникнення держави

I. Питання для відповідей

1. Основні теорії походження держави
2. Закономірності виникнення держави
3. Переддержави (чіфдом)
4. Множинність шляхів формування держави

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення держави та охарактеризуйте її ознаки.
2. Назвіть основні стадії становлення держави.
3. Дайте характеристику формам похідного виникнення держави.

III. Тестові завдання

1. Какие теории государства предлагают брать за основу божественное начало появления человека и высшую власть Бога
 - а) Теологическая;
 - б) Патриархальная;
 - в) Психологическая;
 - г) Божественная.
2. Кто является автором и основоположником теологической теории происхождения государства?
 - а) Аристотель;
 - б) Аврелий Августин;
 - в) Марк Аврелий;
 - г) Платон.
3. Кто предлагал разделить людей на две группы: живущие по своим законам и по божьим?
 - а) Аристотель;
 - б) Аврелий Августин;
 - в) Дюринг;
 - г) Спенсер.
4. Який моделі виникнення держави відповідає «формула»: «Я паную, тому і володію власністю»:
 - а) «східної» моделі;

- б) «американської» моделі;
- в) «європейської» моделі;
- г) «англійської» моделі.

5. Класичним прикладом виникнення держави з протиріч, що розвиваються всередині родового ладу, можуть бути:

- а) Дворіччя (Азіатське Межиріччя) і Мала Азія;
- б) Давня Русь і Ірландія;
- в) виникнення держави у давніх германців;
- г) Афіни Стародавньої Греції.

6. Засновниками і представниками якої теорії походження держави є Конфуцій, Аристотель, Філмер:

- а) потестарної теорії;
- б) патрімоніальної теорії;
- в) психологічної теорії;
- г) патріархальної теорії.

7. Яка з теорій державотворення знайшла своє відображення в законах Ману, законах Хаммурапі, індійських Ведах:

- а) теологічна теорія;
- б) теорія насильства;
- в) класова теорія;
- г) патріархальна теорія.

8. Основою якої теорії державотворення є положення про те, що державі передують природний стан людини:

- а) психологічної теорії;
- б) органічної теорії;
- в) волюнтаристською теорії;
- г) договірної теорії.

9. Відповідно до якої теорії держава виникла, перш за все, в силу економічних причин: суспільного поділу праці, появи додаткового продукту, приватної власності і розколу суспільства на класи:

- а) органічної теорії;
- б) патрімоніальної теорії;
- в) іригаційної теорії;
- г) марксистсько-ленінської теорії.

10. Вкажіть характерну ознаку держави перехідного типу:

- а) освіта середнього класу, зростання сукупного національного доходу на душу населення;
- б) панування закону в юридично значимих сферах життя суспільства;
- в) створення громадянського суспільства;

г) проведення реформування суспільства зверху, а саме з ініціативи державної влади, посилення впливу виконавчої влади, значне збільшення нормативно-правового масиву.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Багатофакторна теорія походження держави
2. Держава та державність

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Устименко О. С. Загальнотеоретична характеристика основних наукових концепцій походження держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 2. Т. 1. С. 25– 28.
2. Коржак М. Основні теорії походження держави. *Літописець*. 2021. Вип. 16. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32400/>
3. Бордюг І. О. Актуальні теорії походження держави. *Літописець: Збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)»(м. Житомир, 5 грудня 2019 року)*., (15), 25-28.

4. Скирта А. А. Місце теорії походження держави у процесі дослідження державотворення. 2021. URL: <https://goo.su/okpG9>
5. Максимова А., Грищенко, І. АНАЛІЗ ТЕОРІЙ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВ. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (April 1, 2022; Kraków, Poland)*, 29–30. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/9>
6. Кулак, Н. В. Деякі аспекти виникнення держави. *II Міжнародна науково-практична конференція «World science: Problems, Prospects and Innovations»* Toronto, Canada. October 28, 2020. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-28-30-oktyabrya-2020-goda-toronto-kanada-arhiv/>
7. Бондаренко А. І. Концепт сучасної теорії виникнення держави / А. І. Бондаренко // *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 1. – С. 91-93. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/19066>
8. Бондаренко, С. Ю., Вітомський, Ю. Л. Психологічна теорія як онтологія походження держави, чи спроба вгамувати економічний детермінізм. *In The X International Science Conference «Science foundations of modern science and practice/ 2021, November*, pp. 200-210.
9. Туренко О.С. Спортивна теорія походження держави Х. Ортеги-І-Гансета. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. №2 (71). URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/6-turenko-1.pdf>
10. Печена Т.О., Дегтяр Р.О. *Теологічні доктрини походження держави та права. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (СумДПУ, 07.10.2022).* 2022. URL: https://law-conf.sspu.edu.ua/images/2022/zbirnik_konferenciyi_2022.pdf

Тема 14

Поняття, ознаки та типологія держави

I. Питання для відповідей

1. Поняття держави. Ознаки та атрибути держави.
2. Сучасні підходи до вивчення держави.
3. Сучасна держава. Сильна та слабка держава
4. Основні критерії типології держав.
5. Історичні типи держав.

II. Практичне завдання

1. Дайте характеристику сутності держави.
2. Назвіть основні критерії типології держави.
3. Проведіть співвідношення понять досучасна та сучасна держава. Які ви можете навести ознаки сучасної держави.

III. Тестові завдання

1. Ознаки держави – це сукупність наступних явищ:

- а) територія, народ, публічна організована влада, право, система збирання коштів;
- б) символіка, громадянство, територія, правова система;
- в) народ, територія, символіка, податки;
- г) влада, територія, громадянство, правова система.

2. Прихильником якого розуміння держави був автор цього вислову:

«ніщо так не догоджає вищому божеству, яке править усім світом, як збори та об'єднання людей, пов'язаних правом, що називається державою»:

- а) держава-організація правопорядку;
- б) держава-сукупність людей, території та суверенної влади;
- в) держава-певний психічний зв'язок між ними;
- г) держава-машина для придушення одного класу іншим;

3. Якого підходу у вивченні держави дотримується автор цього твердження:

«Держава – це правитель, міністр, сільська місцевість(країна), укріплені міста, скарбниця, військо і союзники»:

- а) теологічний;
- б) арифметичний;
- в) юридичний;
- г) соціологічний;
- д) техніко-кібернетичний.

4. Яка концепція сутності держави виражена у наступному вислові:

«...держави у всіх випадках залишається по суті машиною для придушення пригнобленого, експлуатованого класу»:

- а) елітистська;
- б) технократична;
- в) демократична;
- г) класова.

5. Властивість держави, яка проявляється у верховенстві державної влади в країні та її незалежності зовні:

- а) правосуб'єктність;
- б) державний суверенітет;
- в) правоздатність;
- г) народний суверенітет.

6. До якого поняття належить наведене визначення: «Взяті в єдності та взаємодії державні, громадські організації, трудові колективи та інші політичні інститути(норми, відносини тощо) »:

- а) політична партія;
- б) держава;
- в) політична система суспільства;
- г) громадська організація.

7. Добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів:

- а) політична партія;
- б) громадське об'єднання;
- в) професійна спілка;
- г) господарське товариство.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Скарбниця як критерій класифікації держав
2. Поняття сильної держави

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Рябова А. Г. Характеристика поняття держава / А. Г. Рябова ; наук. кер. А. П. Головащук // *Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні : зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листопада 2016 р.)* / за ред.: Н. В. Кулак, А. П. Головащук. — Київ : КНУТД, 2016. — С. 44-46. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/6050>

2. Vazhna K. Поняття та характеристика держави як суб'єкта міжнародного публічного права. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2019, №3, С. 132–142. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.3.2019.159113>
3. Кравчук В.М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом і змістом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. №1. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/3>
4. Бородін І. Соціальна, правова держава - її ознаки, атрибути та символи / І. Бородін, А. Желяк // *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Volume 6. Issue 2. - S. 72-79. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/40214>
5. Кравчук В., Бегош О. Державна мова як визначальна ознака держави. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №4. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1288>
6. Пікуля Т. О. Методологічні критерії та класифікаційні схеми типологізації держав світу. *Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку*. 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/14666>
7. Сухонос В. В. Історичний критерій юридичного підходу до типології держави // *Правові горизонти*. 2020. №22. С. 21-16. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i22.p16>
8. Годухін Г. І. Історичні типи держави / Г. І. Годухін ; наук. кер. Н. В. Кулак // *Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні : зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листопада 2016 р.)* / за. ред.: Н. В. Кулак, А. П. Головащук. — Київ : КНУТД, 2016. С. 112-114. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/6034>
9. Пендюра С. М. Актуальність проблеми типології держав. *Збірник матеріалів XI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В.В. Конейчикова*. 2021. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/21435>
10. Сухонос В. В. Мінімальна держава в Україні як прогресивний ідеал історичного критерію юридичного підходу до типології держави: функціональний аспект. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26 (39). С. 17-23. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84448>

Тема 15

Функції держави

I. Питання для відповідей

1. Поняття і види функцій держави.
2. Мінімальна та максимальна держава.
3. Форми здійснення функцій держави.
4. Співвідношення понять «функції держави» і «державна політика».

II. Практичне завдання

1. Охарактеризуйте критерії виділення функцій держави
2. Охарактеризуйте основні форми здійснення функцій держави
3. Охарактеризуйте поняття «державна політика» та визначте його співвідношення із функціями держави.

III. Тестові завдання

Основні напрями діяльності держави, у яких виявляється її сутність і соціальне призначення — це:

- а) функції держави;
- б) принципи держави;
- в) завдання держави;
- г) сутність держави.

2. Напрямок діяльності держави із забезпечення точного виконання положень законодавства всіма громадянами, організаціями, державними органами та уповноваженими особами — це:

- а) політична функція;
- б) економічна функція;
- в) соціальна функція;
- г) правоохоронна функція.

3. Залежно від соціального значення функції держави є:

- а) постійні та тимчасові;
- б) основні та похідні;
- в) внутрішні та зовнішні;
- г) політичні та соціальні.

4. Організація та забезпечення системи оподаткування й контролю над легальністю доходів громадян і їх об'єднань — це функція:

- а) економічна;
- б) фіскальна;
- в) інформаційна;
- г) політична.

5. Спосіб управління суспільством на основі закону та в межах закону — це метод:

- а) переконання;
- б) законності;
- в) інформування;
- г) примусу.

6. Засоби, способи, прийоми, за допомогою яких здійснюється нормотворча, правоохоронна, правозастосовна, контрольна-наглядова форми діяльності держави — це:

- а) правові методи;
- б) організаційні методи;
- в) організаційно-правові методи;
- г) організаційно-ідеологічні методи.

7. Засоби, способи, прийоми, які закріплені в нормативно-правових актах:

- а) правові методи;
- б) організаційні методи;
- в) організаційно-правові методи;
- г) організаційно-ідеологічні методи.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Номенклатура функцій сучасної держави
2. Інтеграційна функція сучасної держави

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвеєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Марущак О. А. Функції держави: визначення поняття. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2019. №3 (65). URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/5.pdf
2. Дзевелюк М. В. Традиції та новації в розвитку функція сучасної держави : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.01 / Дзевелюк Марина Володимирівна. – Одеса, 2017. – 209 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8022>
3. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави [Текст]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / гол.ред. Ю.М. Бисага.* – Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2016. – Т. 2, Вип. 38. – С. 64–67. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12309>
4. Купрійчук В. М., Венцель, В. Т. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ефективність*

державного управління, 2019, № 60. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186755>

5. Дзевелюк М. Номенклатура функції сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право. Теорія держави і права*. 2016. №11. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/11_2016.pdf
6. Сінькевич О. В. Функції конституційного права та функції держави. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. №1 (67) Т.1. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2020/part_1/10.pdf
7. DZEVELIUC Marina. Державна політика та функції сучасної держави: до проблеми взаємозв'язку. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016, nr. 4(20), pp. 21-25. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/47958
8. Доронін І.М. Безпекова сутність функції держави. *Інформація і право*. 2020. №1 (32). URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/200310>
9. Мельничук С.М. Законодавча діяльність як правова форма здійснення функцій держави. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_6_4.
10. Кошарновська С. Л. Правові форми здійснення функцій держави: поняття та види / С. Л. Кошарновська // *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. : Право*. – Харків, 2021. – Вип. 33. – С. 121–133. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/7870>

Тема 16

Форма держави

I. Питання для відповідей

1. Поняття та структура форми держави.
2. Форма правління: поняття та види.
3. Форма державного устрою: поняття та види.
4. Державний режим та його види.

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення: форми держави; форми державного правління; форми державного устрою; форми державного режиму.
2. Охарактеризуйте нетипові форми правління.
3. Дайте визначення та охарактеризуйте поняття асоційована держава.

III. Тестові завдання

1. Елемент форми держави, що відображає спосіб організації вищої державної влади, має назву:
 - а) форма державного правління;
 - б) форма державного устрою;
 - в) форма державної структури;
 - г) форма політичного режиму.
2. Форма державного правління, при якій вища державна влада здійснюється однією особою і передається у спадок, має назву:
 - а) республіки;

- б) монархія;
- в) федерація;
- г) конфедерація.

3. Монархія, за якої глава держави особисто формує склад уряду , яким керує або сам, або через призначеного ним прем'єр-міністра, має назву:

- а) парламентарна;
- б) абсолютна;
- в) конституційна;
- г) дуалістична.

4. Республіка, при якій глава держави(президент) не може впливати на склад і політику уряду, що формується виключно парламентом і підзвітний лише йому, має назву:

- а) президентська;
- б) президентсько-парламентська;
- в) парламентська;
- г) народно-демократична.

5. Держава, що складається з кількох суб'єктів, об'єднаних для вирішення спільних завдань, має назву:

- а) проста;
- б) унітарна;
- в) федерація;
- г) конфедерація.

6. Держава, для якої характерне обмеження державного суверенітету суб'єктів федерації, має назву:

- а) територіальна федерація;
- б) національна федерація;
- в) національно-територіальна федерація;
- г) конфедерація;
- д) правильна відповідь відсутня.

7. За формою державного правління Україна – це:

- а) президентська республіка;
- б) президентсько-парламентська республіка;
- в) парламентська республіка;
- г) соціалістична республіка.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Нетипові форми правління
2. Співвідношення державного та політичного режиму

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Галас В. І., Попович Т. П. Елементний склад форми держави: теоретико-правовий аналіз. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 45-48. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/21465>
2. Теремцова Н. В. До питання існування унітарної держави за формою державного устрою в сучасних умовах. *Матеріали VIII-их наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова*. 2018. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/13602>
3. Геєць І. В. До проблеми визначення поняття та ознак форми держави. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 23-24 червня 2022 року)*. 2022. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/17.pdf>
4. Базір В. Б. Особливості форм української держави. *Збірник матеріалів XI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова*. 2021. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/21396>
5. Чернецька О., Шилінгов В. Сучасні підходи до розуміння форми держави. *Law. State. Technology. Теорія держави і права*. 2021. №3. URL: <http://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/28>
6. Павлова А. В. Монархія як форма правління. Види монархії. *Матеріали VII-их наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова*. 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/15059>

7. Беспалов Б. С. Монархія і громадянське суспільство. *IX-ті наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Конєйчикова*. 2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/20372>
8. Ткаченко І. М. Республіка як форма правління у сучасному світі: теорія та практика функціонування : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 081 «Право» / І. М. Ткаченко , ЧНУ ім. Петра Могили. - Миколаїв, 2020. - 12 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1019>
9. Бариська Я. О., Попович Т. П. Нетипові моделі організації влади (форми державного правління) в сучасній правовій реальності. *RECHT DER OSTEUROPAÏSCHEN STAATEN*; REOS 03/19. P.3-8. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31481>
10. Бреус, В. О., & Гладкий, С. О. Форма державного устрою: загальнотеоретичні аспекти. Редакційна колегія, 249.
11. Тесфайе Л. Поєднання старих і нових інституціональних підходів у дослідженні форм правління та політичних режимів. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 2021, 24(6), С. 109-116. <https://doi.org/10.15421/172165>
12. Каменчук І. А. Етика й естетика держави / І. А. Каменчук // *Верховенство права очима правників-початківців : матер. Всеукр. наук. конфер. студентів та аспірантів (м. Одеса, 18 лист. 2017 р.)* / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад. Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]. - Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2017. - С. 44-46. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8352>

Тема 17

Державна влада і механізм держави

I. Питання для відповідей

1. Поняття та види влади. Особливості державної влади.
2. Інститути держави. Механізм держави: поняття, структура, принципи.
3. Поділ органів держави на законодавчі, виконавчі і судові. Контрольна влада у сучасній державі.
4. Бюрократія і бюрократизм у механізмі держави.
5. Державне управління і місцеве самоврядування.

II. Практичне завдання

1. Складіть схему «Механізм держави».
2. Чим відрізняється механізм держави і апарат держави?
3. Охарактеризуйте принципи, на підставі яких здійснюються побудова та діяльність механізму держави.

III. Тестові завдання

1. Механізм держави – це:
 - а) Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України;
 - б) державні органи;
 - в) державні підприємства, установи, організації;
 - г) сукупність державних органів, що мають державно-владні повноваження;
 - д) система державних органів, державних установ і організацій, що здійснюють функції держави.

2. З наступних тверджень оберіть правильне:

- а) механізм держави та апарат держави – тотожні явища;
- б) апарат держави – частина механізму держави;
- в) механізм держави – частина апарату держави.

3. Основний елемент апарату держави:

- а) державний орган;
- б) державна посада;
- в) законодавча, виконавча та судова влада;
- г) політична організація.

4. Родова назва для законодавчого органу:

- а) законодавчі збори;
- б) парламент;
- в) законодавець;
- г) уряд.

5. Парламент працює:

- а) у сесійному режимі;
- б) у постійному режимі;
- в) у надзвичайному режимі;
- г) збирається в разі необхідності.

6. Виконавчі органи державної влади працюють:

- а) у сесійному режимі;
- б) у постійному режимі;
- в) у надзвичайному режимі;
- г) у сесійному, у разі необхідності в надзвичайному.

7. До функцій судової влади належить:

- а) охоронна;
- б) функція правосуддя;
- в) контрольна;
- г) усе зазначене.

8. Державний орган – це:

- а) посадова особа;
- б) особи, які мають певні повноваження;
- в) структурна частина державного механізму;
- г) одна особа або організована група осіб, спеціально призначених для реалізації державної влади в передбачених законом випадках.

9. До органів законодавчої влади належить:

- а) парламент;
- б) референдум;
- в) уряд;
- г) органи самоврядування.

10. До органів виконавчої влади належить:

- а) парламент;
- б) референдум;
- в) прокуратура;
- г) суд.

IV. Теми для підготовки есе:

- 1. Легітимна та нелегітимна державна влада
- 2. Інститути контрольної влади України

V. Література:

Основна література:

- 1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
- 2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
- 3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
- 4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
- 5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
- 6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
- 7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
- 8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
- 9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
- 10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

- 1. Дудченко О. С. Теоретична визначеність і змістовне наповнення поняття «механізм держави». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 10–12.
- 2. Ковбасюк С. В. Інститут та інституціоналізація як вираження міждисциплінарного підходу в дослідженні державної влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 5. С. 28–33.

3. Москвич Л. Новий етап судової реформи: очікування та сподівання. *Право України*. 2016. № 7. С. 24–33.
4. Шаповал В. Конституційний контроль в Україні: концепт та інститути. *Право України*. 2016. № 10. С. 125–140.
5. Калюжна, Ю. І. Легітимація політичної влади: ціннісно-нормативні детермінанти. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*, 2019, 2(8), 94-102.
6. Милосердна І. М. Аналітичний огляд концепцій політичної влади та особливості її реалізації / І. М. Милосердна // *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), А. В. Полухіна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. – Одеса : Фенікс, 2017. – Вип. 59. – С. 25-32. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13582>*
7. Гуменний О. І. Судова влада як арбітр між державою і суспільством. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". 2016. №2 (14). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf>*
8. Турчин Я. Б., Івасечко О. Я. Погляди Дмитра Мирона на сутність та форму інституту держави на тлі української політичної думки націоналістичного спрямування. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. Випуск 1. URL: http://politicus.od.ua/1_2021/1.pdf
9. Харченко Н. П. Апарат держави в умовах реформування. *Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи (пам'яті Юрія Бондаря)*. 2020. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/16916>
10. Борчагова Д. Ю. Теорія бюрократії М.Вебера в сучасній практиці державного управління : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 "Публічне управління та адміністрування" / Д. Ю. Борчагова , ЧНУ ім. Петра Могили. - Миколаїв, 2021. 8 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2100>

Тема 18

Громадянське суспільство і держава

I. Питання для відповідей

1. Суспільство: поняття та структура.
2. Політична система суспільства: структура та функції. Держава в політичній системі суспільства.
3. Громадянське суспільство: поняття, ознаки, структура.
4. Принципи та механізм взаємодії громадянського суспільства та держави.

II. Практичне завдання

1. Визначте місце держави в політичній системі суспільства.
2. Охарактеризуйте місце і роль політичних партій і громадських організацій у політичній системі.
3. Охарактеризуйте основні теорії місцевого самоврядування.

III. Тестові завдання

1. Громадянське суспільство – це:
 - а) сукупність громадян держави;

- б) сукупність індивідів, які існують під жорстоким контролем держави;
- в) спільнота вільних індивідів і відносин між ними поза сферою державного втручання;
- г) сукупність громадян, іноземців, осіб без громадянства.

2. Контроль громадянського суспільства над державою здійснюється у формах:

- а) виборів;
- б) діяльності ЗМІ;
- в) діяльності опозиції;
- г) у всіх зазначених формах.

3. Які складові з названих належать до структури громадянського суспільства:

- а) різноманітність та рівноправність форм власності;
- б) наявність посади прем'єр-міністра;
- в) наявність посади президента держави;
- г) відсутність оподаткування фізичних осіб.

4. Які вимоги з означених висуваються у громадянському суспільстві до засобів масової інформації (ЗМІ) ?

- а) існування лише державних ЗМІ;
- б) існування лише приватних ЗМІ;
- в) відсутність цензури;
- г) надання ЗМІ повноважень державних органів.

5. У громадянському суспільстві питання екології мають вирішуватися:

- а) державними органами;
- б) бізнесменами;
- в) органами місцевого самоврядування;
- г) правильні усі відповіді.

6. Що є необхідною умовою активності громадянського суспільства:

- а) наявність великої кількості політичних партій;
- б) законодавче стимулювання участі громадян в управлінні державою;
- в) закріплення в законі права громадян на участь в управлінні державою;
- г) обов'язкова наявність державних соціальних служб.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Поняття політичного плюралізму у сучасній державі
2. Зародження ідей громадянського суспільства

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.

3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомірова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60–69.
2. Бондаренко Н. О. Громадянське суспільство в Україні: історико-правові аспекти становлення та розвитку. *Форум права: електрон, наук, фахове вид.* 2017. № 5. С. 57–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_5_9
3. Гарасимів Б. Моделі громадянського суспільства: проблема взаємовідносин людини та держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 97–104.
4. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство сучасної України: проблемні аспекти розвитку. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. 52. С. 56–63.
5. Назаренко О. А. Історія становлення політичної системи суспільства: теоретико-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2017. №3. С. 30–35. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/8.pdf
6. Мішина Н. В. Громадянське суспільство у полісекторних моделях суспільства / Н. В. Мішина // *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 22 / голов. ред. М. В. Афанасьєва ; МОН України, НУ «ОЮА». – Херсон : Гельветика, 2018. – С. 85-92. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12554>
7. Shaulska H. M. Civil society in the context of reforming of the country. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2018, (5), 162-169. <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.05.21>
8. Машталір Х., Левська С. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа розбудови громадянського суспільства. Підприємництво, господарство і право.

9. Bondarenko H. Civil society in a pandemic. *Foreign-trade: economics, finance, law*, 2021, 114(1), P. 80–89. [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(114\)09](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(114)09)
10. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко, О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум. Сер. Соціологія*. 2016. № 2(57). С. 25-40.

Тема 19.

Демократична, правова і соціальна держава

I. Питання для відповідей

1. Становлення та розвиток теорії демократії. Сучасні теорії демократичної держави. Поняття та ознаки демократичної держави.
2. Становлення та розвиток концепції правової держави.
3. Поняття та ознаки правової держави.
4. Становлення та розвиток концепції соціальної держави.
5. Поняття та ознаки соціальної держави.

II. Практичне завдання

1. Охарактеризуйте принципи та форми демократії.
2. Охарактеризуйте варіанти співвідношення держави і права.
3. Як співвідносяться громадянське суспільство та держава? Відповідь обґрунтуйте.

III. Тестові завдання

1. Термін «правова держава» ввів у науку:
 - а) Платон;
 - б) Аристотель;
 - в) Нікколо Макіавеллі;
 - г) Карл Теодор Велькер.
2. Правова держава – це:
 - а) держава, в якій існує розвинута система права;
 - б) держава, в якій ефективно здійснюється виконавча влада;
 - в) держава, в якій державна влада ґрунтується;
 - г) держава, в якій державна влада ґрунтується на праві, пов'язана правом та здійснюється у правових формах.
3. Хто з українських учених розвивав концепцію правової держави:
 - а) Михайло Драгоманов;
 - б) Богдан Кістяківський;
 - в) Олександр Кістяківський;
 - г) Михайло Грушевський.
4. Які з названих ознак характерні для правової держави:
 - а) обмеження громадянських і політичних прав і максимальне гарантування соціальних прав;

- б) існування цензури;
- в) верховенство права;
- г) пріоритет прав держави над правами людини.

5. Правова держава – це:

- а) будь-яка держава, в якій забезпечується неухильне дотримання всіх законів;
- б) держава, в якій уся влада належить колегіальному органу, що обирається на певний строк;
- в) держава, в якій існує незалежна судова влада;
- г) держава, діяльність якої обмежена правом і в якій створені реально функціонуючі механізми здійснення та захисту прав людини;
- г) всеосяжна суверенна територіальна організація публічно-політичної влади громадянського суспільства.

6. Автором території поділу влади є:

- а) Іммануїл Кант;
- б) Шарль Луї Монтеск'є;
- в) Георг Фрідріх Гегель;
- г) Цицерон;
- д) Аристотель.

7. Територія поділу влад передбачає:

- а) незалежне функціонування законодавчої, виконавчої та судової влади;
- б) відокремлення церкви від держави;
- в) наявність системи стримувань і противаг між державою та громадянським суспільством;
- г) наявність законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, що взаємоконтролюють та стримують одна одну;
- д) чіткий поділ повноважень між центральними та місцевими органами влади.

8. Правова держава передбачає:

- а) пріоритет інтересів держави над інтересами громадянського суспільства;
- б) пріоритет інтересів громадянського суспільства над інтересами держави;
- в) поступове припинення існування держави;
- г) поступове витіснення норм права нормами держави;

9. Правовий закон – це закон, який:

- а) заснований на принципах свободи, рівності та справедливості;
- б) прийнятий не менше як 2/3 голосів народних депутатів;
- в) заснований на владно-наказовому принципі регулювання;
- г) спрямований на регулювання найбільш важливих суспільних відносин;
- д) прийнятий шляхом всенародного голосування.

10. Соціальна держава – це:

- а) держава, в якій приватна власність замінена на загальнонародну;
- б) держава, в якій кожний громадянин зобов'язаний працювати на користь суспільства;

- в) організація влади трудящих-власників, кожному з яких гарантується можливість брати активну участь у політичному житті;
- г) держава, вищі органи влади якої формується шляхом загальнонародних виборів;
- д) держава, в якій існує ефективна система соціального забезпечення, підтримується малозабезпечені верстви населення.

IV. Теми для підготовки есе:

1. Верховенство права та правова держава
2. Правова та конституційна держава

V. Література:

Основна література:

1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е, доп. – Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Синчук С. Модель національної системи соціального забезпечення в контексті європейського напрямку розвитку України. *Право України*. 2016. № 8. С. 17–23.
2. Тищенко О. Соціальні стандарти в Україні: проблеми євроінтеграції. *Право України*. 2016. № 8. С. 24–32.
3. Ярошенко О. Соціально-правовий вимір держави Україна в умовах євроінтеграції. *Право України*. 2016. № 8. С. 9–16.
4. Бортніков В. І. Історія і теорія демократії : робоча програма нормативної навчальної дисципліни підготовки магістра, спеціаліста галузі знань 05

- «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія» освітньої програми «Політологія» / В. І. Бортніков ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, кафедра політології та державного управління. - Луцьк, 2016. – 26 с. . URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/12782>
5. Попович Т. П. Юридична модель сучасної демократичної держави. / Т.П.Попович // *Порівняльно-аналітичне право*. – 2016. – № 1. – С. 65-68. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/17583>
 6. Діхтяр Д.Ю. Концепція правової держави. *IX-ті наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Конейчикова*. 2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/20384>
 7. Федоренко В. Л. Конституція та конституційна держава: питання теорії та практики. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2019. №3(9), 13-29. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3\(9\)-13-29](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3(9)-13-29)
 8. Matevosian A. The concept of the principle of rights at the doctrinal level. *ScienceRise: Juridical Science*, 2009, (4 (10), pp. 10–15. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188607>
 9. Фаст О. Верховенство права та правова держава: генеза і співвідношення концепцій. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017, nr. 2(24), pp. 35-37. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/52302
 10. Вовк П. В. Правова держава: вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. *Юридичний вісник*. - Одеса : Гельветика. 2020. № 1. С. 19-23. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16856>

Тема 20

Право, держава і цивілізація

I. Питання для відповідей

1. Цивілізація: поняття та типи.
2. Правові традиції. Акультурація та декультурація. Рецепція права
3. Діалог цивілізацій. Роль права та держави у міжцивілізаційних відносинах.
4. Глобальні проблеми людства, права і держава.

II. Практичне завдання

1. Дайте визначення терміну «цивілізація».
2. Охарактеризуйте типологію цивілізацій на підставі вивчення додаткової літератури
3. На вашу думку, до якого типу цивілізації відноситься Україна? Відповідь обґрунтуйте.

III. Тестові завдання

1. Які з названих прав мислителі минулого називали природними:
 - а) право на зняття підприємницькою діяльністю;
 - б) право на життя;
 - в) право на участь у формуванні органів влади;
 - г) право на особисту недоторканість;
 - д) таємниця листування;

2. Яку назву має розділ Конституції України, в якому закріплено конституційні права та свободи індивіда:

- а) правовий статус особи;
- б) права, свободи та обов'язки людини і громадянина;
- в) права та обов'язки особи;
- г) провід статус людини і громадянина;

3. Яке з названих прав належить до першого покоління прав людини:

- а) право на освіту;
- б) право на мир;
- в) право на життя;
- г) право на працю;

4. Правовий статус індивіда – це:

- а) система прав, свобод і обов'язків;
- б) правоздатність, дієздатність, деліктоздатність;
- в) система суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, юридичної відповідальності, юридичних повноважень, правосвідомості;
- г) сукупність суб'єктивного й об'єктивного права.

5. Що з названого не є видом правового статусу особи:

- а) спеціальний;
- б) індивідуальний;
- в) загальний;
- г) відособлений.

IV. Теми для підготовки есе:

- 1. Цивілізаційна приналежність українського права та держави
- 2. Західна та Східна правові традиції

V. Література:

Основна література:

- 1. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
- 2. Загальна теорія права. Академічний курс: підруч. для студ.-юристів / за ред. Д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
- 3. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. / О.О. Орлова, А.М. Кучук, О.В. Мінченко – Суми.: 2020– 237 с.
- 4. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
- 5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
- 6. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І.Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.

7. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
8. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. — К.: Юрінком Інтер, 2015. — 584 с.
9. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. — К.: К.І.С., 2008. — 470 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права : навч. Посіб. / П.М. Рабінович. — Вид. 10-е, доп. — Львів : Край, 2008.

Додаткова література:

1. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, А. П. Овчиннікова та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. О. : Фенікс, 2019. 420 с
2. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2020. 314 с.
3. Горбань О. В. Поняття громадянського суспільства в контексті сучасного цивілізаційного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2019. Випуск 41 (54). URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27721>
4. Белопольський М. До питання про розвиток цивілізації як органічної єдності людства і навколишнього середовища. *Журнал європейської економіки*. 2017. №5 (1) 6-18
5. Родзівілл О. А. Право народів від неоліту до Нового часу: монографія. 2017. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/37118>
6. Сердюк, І. В., Сердюк, О. О., & Антошкіна, В. К. (2022). Деякі аспекти універсалізації права в умовах глобалізації. *Modern trends of scientific development*, 2, 146.
7. Макаренко Л. О. Культура як атрибут сучасної цивілізації. *Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку*. 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/14658>
8. Рязанов М. Ю. Юридична наука і трансляція правової спадщини / М. Ю. Рязанов// *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. — Т. 1. — С. 74-77. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/19061>*
9. Мірошкіна, Н., & Підберезних, І. (2022). Цивілізаційне запозичення як фактор історичного процесу (теоретичний аспект). *Літопис Волині*, (26), 217-223. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.35>
10. Підберезних І. Є., Мірошкіна Н. В. Міжцивілізаційні запозичення в історичних концепціях А. Тойнбі та Ф. Броделя. *Науковий вісник Ужгородського*

університету. Серія: Історія. 2021. Вип. 1 (44). С. 142-151. URL:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36906>

6. ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальним завданням при осягненні дисципліни «Загальна теорія права та держави» є формування у студентів практичних навичок використання технологій інтерактивного навчання. Ця технологія передбачає формування у студента відповідальності до навчання, усвідомлення власної спроможності у пошуці релевантної інформації та її критичне оцінювання. Крім цього, удосконалюються навички використання сучасних інформаційних технологій для пошуку необхідної інформації.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність та інтелектуальну впевненість.

Технологія інтерактивного навчання передбачає використання комп'ютерних технологій для моделювання юридичних ситуацій, спільного розв'язання проблем.

Засоби досягнення особистісно орієнтованого навчання:

1. Використання різних форми і методів, що дозволяє розкрити суб'єктивний досвід студентів.
2. Стимулювання студентів до висловлювання, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, отримати неправильну відповідь.
3. Використання електронного онлайн матеріалу, наприклад онлайн лекції, що дозволяє учням обрати найбільш важливі для них види, форми навчального змісту.

Тому передбачається для здобувачів вищої освіти різні форми організації самостійної підготовки до практичних занять та комунікації з викладачем:

- взаємодія шляхом інтерактивного програмного забезпечення ZOOM, або платформи Google Meet;
- використання електронної пошти для своєчасної передачі підготовлених доповідей на перевірку;
- використання цільових міжнародних та національних пошукових баз даних наукових статей, книг, інших матеріалів, які не висвітлюються в пошукових базах Google.

Слід пам'ятати, що навчання за інтерактивним шляхом вимагає від студента як загальних, так і спеціальних здібностей, оскільки передбачає роботу з комп'ютерною технікою.

Міжнародні онлайн ресурси

http://www.refseek.com	RefSeek is a web search engine for students and researchers that aims to make academic information easily accessible to everyone.
http://worldcat.org	WorldCat.org is a great resource for locating unique, trustworthy materials that you often can't find anywhere except in a library.
http://link.springer.com	Global scientific portfolio, providing researchers in academia and scientific institutions with quality content through innovative information
http://pdfdrive.com	Search engine for PDF files.

http://base-search.net	BASE is one of the world's most voluminous search engines especially for academic web resources.
http://www.science.gov	Science.gov is a gateway to U.S. government science information. The portal offers free access to research and development (R&D) results and scientific and technical information from scientific organizations across 13 federal agencies.

Національні онлайн ресурси

http://portal.rada.gov.ua	Офіційний веб-сайт Верховної Ради України
http://www.kmu.gov.ua	Урядовий портал України
http://pravoznavec.com.ua	Правознавець: Електронна бібліотека юридичної літератури
http://www.lib.ua-ru.net	Студентська електронна бібліотека
https://www.library.kpi.ua/	Бібліотека Київської політехніки
https://www.coursera.org	Онлайн-курси з різних дисциплін. Coursera співпрацює з університетами багатьох країн світу для створення та представлення їхніх початкових курсів онлайн.
https://prometheus.org.ua	Український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів.
https://eduhub.in.ua/	Освітній хаб України

7. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

7.1. Питання до заліку

1. Юриспруденція та її склад.
2. Предмет та зміст загальної теорії права та держави
3. Теорії походження права.
4. Право в системі соціального регулювання. Специфіка правового регулювання.
5. Правова система. Типологія правових систем. Правова сім'я.
6. Основні властивості права. Формальна визначеність права
7. Правова ідеологія. Правові принципи, правові аксіоми, правові презумпції.
8. Засоби правового регулювання. Механізм правового регулювання.
9. Предмет і метод правового регулювання. Правові режими.
10. Прийоми і типи правового регулювання.
11. Поняття й ознаки правової норми.
12. Види правових норм. Заохочувальні норми права.
13. Поняття і зміст правового відношення.
14. Основні види правовідносин. Галузеві правовідносини.
15. Юридичні факти. Фактичний склад.
16. Суб'єкти правовідносин: правоздатність, дієздатність, деліктоздатність.
17. Фізичні і юридичні особи. Народ і держава як суб'єкти права.
18. Суб'єктивне право і правомочність. Структура суб'єктивного права.
19. Юридичний обов'язок. Юридичний обов'язок і суб'єктивне право.
20. Поняття і структура правосвідомості. Індивідуальна та колективна правосвідомість.
21. Повсякденна, компетентна, професійна і наукова правосвідомість.
22. Правова культура особистості. Правовий менталітет.
23. Правова культура суспільства. Правова культура України.
24. Правова соціалізація і правове виховання. Правова активність особистості.
25. Правосвідомість громадян і посадових осіб. Правова інформованість
26. Методи і форми правового виховання. Особливості правового навчання як форми правового виховання.
27. Загально-соціальні і спеціальні функції права.
28. Поняття форми (джерела) права. Різноманіття джерел права. Джерела права України.
29. Нормативний акт як джерело права. Закони і підзаконні акти.
30. Юридичний прецедент як джерело права. Юридичний прецедент в українському праві.
31. Соціальний процес формування права і нормотворчість (правотворчість).
32. Принципи і стадії нормотворчості (правотворчості). Особливості законотворчості.
33. Поняття та основні вимоги законності. Законність і правозаконність.
34. Поняття правопорядку. Правопорядок і законність.
35. Кодифікація нормативно-правових актів та її різновиди.
36. Інкорпорація нормативно-правових актів: поняття та призначення.
37. Консолідація нормативно-правових актів: поняття та призначення.
38. Поняття і види юридичного процесу.
39. Зміст юридичного процесу.

40. Застосування права як управлінська діяльність. Суб'єкти застосування права.
41. Поняття систематизації нормативних актів. Облік нормативних актів.

Правовий тезаурус.

42. Процес правозастосовчої діяльності, його стадії.
43. Пробіли в праві і шляхи їхнього подолання. Види аналогії
44. Поняття і різновиди тлумачення права. Призначення тлумачення права.
45. Прийоми тлумачення права за змістом.
46. Офіційне і неофіційне тлумачення. Акти тлумачення Конституційного Суду України.
47. Нормативне і казуальне тлумачення. Інтерпретаційні акти.
48. Поняття і види правозастосовчих актів. Складні правозастосовні акти.
49. Прості і складні правозастосовні акти. Структура акту застосування права.
50. Правова поведінка. Правомірна і законослухняна поведінка.
51. Поняття й ознаки правопорушення. Зловживання правом.
52. Склад правопорушення. Провина і винність.
53. Юридична відповідальність: поняття і принципи. Позитивна та негативна відповідальність.
54. Штрафна і правовідновна відповідальність.
55. Юридична відповідальність і державний примус.
56. Правовий статус і правове положення особистості. Види правового статусу.
57. Правовий нігілізм і шляхи його подолання.
58. Юридичний процес і правова процедура.
59. Правова доктрина і науково-практичний коментар до юридичних текстів.
60. Юридичні колізії та їхнє вирішення.

7.2. Питання до іспиту

1. Система юриспруденції
2. Поняття та мета загальної теорії права та держави.
3. Основні функції загальної теорії права та держави.
4. Предмет загальної теорії права та держави.
5. Первинне та похідне виникнення держави.
6. Ознаки соціальних норм та їх різновиди.
7. Правове регулювання та його особливості.
8. Поняття та ознаки сучасної держави
9. Поняття та види принципів права.
10. Основні властивості права.
11. Аксиоматичні засади (постулати) права.
12. Парадигми праворозуміння. Основні типи праворозуміння.
13. Ціннісно-нормативне праворозуміння.
14. Інтегративне праворозуміння
15. Співвідношення права і держави: етатистський та ліберальний підходи.
16. Принципи формування державної влади та її базові ресурси.
17. Інституалізація державної влади та механізм держави.
18. Класифікація правових норм.
19. Класифікація джерел права.
20. Священні тексти як джерело права.
21. Судовий прецедент як джерело права.
22. Звичай як джерело права.
23. Правова доктрина як джерело права.
24. Нормативно-правовий договір як джерело права.
25. Нормативно-правовий акт як джерело права.
26. Система права та її компоненти.
27. Поняття галузі права та їх класифікація.
28. Інститути права та їх особливості.
29. Форми систематизації законодавства.
30. Поняття та ознаки правовідносин.
31. Поняття правосвідомості та її структура.
32. Правова культура та її рівні.
33. Механізм дії права та його складові.
34. Юридичний процес та юридична процедура.
35. Поняття та форми реалізації права.
36. Поняття кодифікації законодавства та її види.
37. Суб'єкт права та суб'єкт правовідносин.
38. Поняття та зміст правосуб'єктності.
39. Фізичні та юридичні особи.
40. Об'єкти правовідносин
41. Поняття та зміст суб'єктивного права
42. Поняття та зміст юридичного обов'язку.
43. Юридичні факти та їх класифікація.
44. Поняття та види фактичних складів.
45. Правова культура особистості та її структура.
46. Правова культура суспільства та її складові.

- 47.Правова соціалізація та правове виховання
- 48.Завдання та система правового виховання.
- 49.Загальносоціальні та спеціальні функції права.
- 50.Соціальні чинники формування права.
- 51.Форми та види правотворчості.
- 52.Принципи і функції правотворчості.
- 53.Поняття та ознаки юридичного процесу.
- 54.Види юридичного процесу.
- 55.Сфери дії правової норми.
- 56.Предметна дія правової норми.
- 57.Темпоральна дія правової норми.
- 58.Просторова дія правової норми.
- 59.Персональна дія правової норми.
- 60.Застосування права як засіб забезпечення реалізації права.
- 61.Ідеологія застосування права.
- 62.Типове та нетипове застосування права.
- 63.Акти застосування права: поняття та види.
- 64.Поняття та призначення тлумачення права.
- 65.Тлумачення як з'ясування права.
- 66.Тлумачення як роз'яснення права.
- 67.Офіційне тлумачення права та його види.
- 68.Правова система та її компоненти.
- 69.Класифікація правових систем.
- 70.Поняття правового стилю. Правові сім'ї сучасного світу.
- 71.Цінності права та правові цінності.
- 72.Інструментальна цінність права.
- 73.Соціальна цінність права.
- 74.Особистісна цінність права.
- 75.Право як цінність культури та цивілізації.
- 76.Верховенство права у системі правових цінностей.
- 77.Поняття та види правової поведінки.
- 78.Правомірна поведінка. Типологія правомірної поведінки.
- 79.Правопорушення, його ознаки та види.
- 80.Зловживання правом.
- 81.Об'єктивно-протиправна поведінка.
- 82.Поняття та ознаки юридичної відповідальності.
- 83.Види юридичної відповідальності.
- 84.Поняття та основні вимоги законності.
- 85.Поняття та види правового порядку
- 86.Образ держави та поняття держави.
- 87.Сучасна та досучасна держава.
- 88.Атрибути та ознаки держави.
- 89.Типологія держави.
- 90.Ціннісна характеристика держави.
- 91.Поняття державної території та її склад.
- 92.Поняття держави та державності.
- 93.Зміст поняття форма держави.

- 94.Статика та динаміка держави.
- 95.Державний та політичний режими.
- 96.Взаємодія держави та громадянського суспільства.
- 97.Поняття та класифікація функцій держави.
- 98.Функції держави та державна політика.
- 99.Номенклатура функцій сучасної держави.
- 100.Форми здійснення функцій держави.
- 101.Поняття та ознаки правової держави.
- 102.Співвідношення правової та конституційної держави.
- 103.Соціальна держава, її ознаки і функції.
- 104.Правова держава та верховенство права.
- 105.Вплив глобалізації на розвиток права та держави.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
1. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ: ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ»	4
1.1. Анотація.....	4
1.2. Технології інтерактивного навчання.....	5
1.3 Оцінювання та діагностика знань.....	6
2. ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ».....	8
3. СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ».	10
4. ІНТРОДУКЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	20
5. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	30
6. ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ.....	90
7. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	92
7.1. Питання до заліку.....	92
7.2. Питання до іспиту.....	94